

ALKAS: LIETUVIŠKAS PAMINKLŲ KONTEKSTAS

VYKINTAS VAITKEVIČIUS

Alkais ar alkomis tyrinėtojai tradiciškai linkę vadinti visas senąsias (ikirikriščioniškasias) šventvietes. Tokių šventviečių, kurios nuo seno turėjo įvairius pavadinimus su šaknimi *alk-*, *elk-* ar *olk-*, nėra daug. Būtent apie jas bus toliau kalbama šiame straipsnyje.

Apie senąsias šventvietes, vadinamas alkais, užsimeina daugelis tyrinėtojų, kurių darbuose kalbama apie senąją tikėjimą ir šventvietes (plg. : Daukantas, 1993, p. 104; Busziński, 1874, p. 63; Крживицкий, 1909, p. 90; Тарасенка, 1926, p. 714–715; Sideravičius, 1932; Volteris, 1933; Ličkūnas, 1934; Volkaitė–Kulikauskienė, 1958, p. 109–112). Išsamiausias studijos apie alkus parašytos E. Šturmo (Šturms, 1936; 1938, p. 116–118; 1946) ir M. Alseikaitės-Gimbutienės (Alseikaitė-Gimbutienė, 1943, p. 65–71). Pastarieji darbai, deja, remiasi duomenimis apie palyginti mažą skaičių šventviečių, vadinamų alkais, ir dažnai nepatikslingais šaltiniais.

Šis straipsnis parašytas remiantis ta informacija, kuri sukaupta praėjus 50 metų po minėtų studijų pasirodymo. Čia pateikti naujausi duomenys apie šventvietes, vadinamas alkais.

KALBOS DUOMENYS

Lietuvių kalbos žodis *alka*, *-s*, la. *elks*, pr. **alka* yra skiriami indoeuropietiškam kalbos paveldui. Jie atitinka germ. ir go. *alhs*, ags. *ealh*, saks. ir s. v. a. *alah*, gr. *αλδοξ*. Ide. **alku* / **elku* reiškė linkį, linkimą – alkūnę, plg. : **alk-/*elk-* „lenkti, linkti“, **alka-/*elka-* „lenktas, (su)linkęs“ (Mažiulis, 1988, p. 68; Топоров, 1975, p. 72–74) ir posūčio, ir, reikia manyti, pakilimo, iškilimo prasme, nes lietuviškasis *alk-* arba *auk-* yra tiesiogiai susijęs su žodžiais *auk(u)oti* „kilnoti vaiką aukštyn/žemyn“, la. *auklet* „prižiūrėti vaiką, nešioti jį ant rankų ir supėti“, go. *auhuma* „aukštesnis“, aukščiausiąjį laipsnį pažymintį pr. *ucka-* (Fraenkel, 1955, p. 24). Tokios reikšmės kaip lie. *alka*, *-s* „šventas miškelis; vieta, kur buvo deginamos aukos; auka“

(Bezenberger, 1877, p. 73; Būga, 1958, p. 356; Fraenkel, 1955, p. 7; LKŽ, t.1, p. 84; t.2, p. 815), la. *elks* „stabas, dievaitis“ (Karulis, 1992, p. 264; Волтер, 1886, p. XXI, 66; Топоров, 1975, p. 72–74), bltr. *галыконник* „tas, kuris renka aukas“ (Санько, 1996, p. 73), go. *alhs*, ags. *ealh*, saks. *alah* „šventykla“, ags. *ealgian* „saugoti, ginti“ (Grimm, 1875, p. 53; Holthausen, 1934, p. 5; Kluge, 1934, p. 617; Pokorny, 1959, p. 32; plg. Brink, 1996, p. 262), gr. *αλτιξ* „šventas aptvėrimas Olimpijoje“, *αλκη* „gynyba“ (Holthausen, 1934, p. 5) rodo, jog ide. **al-* ar **alk-/*elk-*, įgijęs religinę reikšmę, buvo vartojamas kaip tam tikras sakralinis terminas.

Analogiškai kaip lie. *alkūnė*, la. *elkuons*, pr. *alkunis*, sl. **olkь-t-* (> s. sl. *lalkь-ть*), įvairuoja ir lie. *alkas*, la. *elks*, pr. **alka* bei s. rus. *олку* (pastarąją formą randame XVI a. dokumentuose (Jablonskis, 1941, p. 138)). Visoje Latvijoje vietovardžiuose žinoma tik šaknis *elk-*. Ji kelis kartus užfiksuota ir šiaurės bei pietų Lietuvoje. Lietuvoje vietovardžiuose dominuoja šaknis *alk-*, kaip ir negausiuose užrašymuose iš Rytprūsių. Rytų Lietuvoje pasitaiko ir vietovardžių formos su šaknimi *olk-*: Alkapis / Olkapis (Mičiūnų k., Kaišiadorių r.), Alka / Olka (vnk., – Giedraičių seniūn., Molėtų r.) ir pan.

Lietuvių kalbos žodyne *alko*, *-s* reikšmės nurodomos remiantis ankstesniais žodynais ir paimtos iš raštų. Pateikiami tik keli iš žmonių užrašyti pavyzdžiai. Akivaizdu, jog *alkos* reikšmė „balokšnis, tvenkinys“ (LKŽ, t.1, p. 84) yra tiesiogiai susijusi su kažkokia konkrečia vietoje, kur alka buvo vadinamas balokšnis (greičiausiai tai Palendrių–Kalnųjų (Raseinių r.) balos, vadinamos Alka; pavyzdys žodyne pateikiamas iš Raseinių krašto). Nežinoma, kad *alka* būtų vartojama bendrine „balokšnio, tvenkinio“ reikšme.

Žodžio *alkas* reikšmė „stabas, dievaitis“ (LKŽ, t.1, p. 84) paimta iš 1894 m. kun. M. Miežinio „Lietuviškai–latviškai–lenkiškai–rusiško žodyno“ (Miežinis, 1894, p. 3) ir yra susijusi su *alko* latviškojo atitiktens *elks* reikšme „stabas, dievaitis“. Pavyzdys, kada *alka* žymi tam tikrą stovintį (ar pastatytą) objektą, yra kun. A. Juškos 1897 m. „Lietuviškame žodyne“: „*Žydelka išsipuderejusi, kajp alka pukša stovi durise*“ (Юшкевич, 1897, p. 12). Tačiau nėra visiškai aišku, ką reiškia „*išsipuderejusi, kajp alka*“.

Atskirai reikia pažymėti *alkos* reikšmę „auka“ (LKŽ, t.1, p. 84). Žodis *auka* „duodamas dievams daiktas“ laikomas naujadaru (LKŽ, t.1, p. 386). Jį vartojo S. Daukantas, keisdamas juo tokius žodžius, kaip *afiera*, *apiera*.

S. Daukanto laikais žodis *auka* gyvavo tik kaip tikrinis, pavadinimuose *alkos* / *aukos kalnas*, apie kuriuos buvo pasakojama, kad ten senovėje aukota dievams (Būga, 1958, t.1, p. 357). Kaitaliojimąsi *alka* / *auka* (atitinkamai *alkos kalnas* / *aukos kalnas*), *alkūnė* / *aukūnė*, *sodžiaika* / *sodžiauka*, *audra* / *aldra* aptarė A. Becenbergeris (Bezenberger, 1877, p. 72–73), K. Būga (Būga, 1958, t.1, p. 358), E. Ermanytė (Ermanytė, 1967, p. 42). Akivaizdu, jog S. Daukantas *aukos* nesukūrė, o paprasčiausiai paėmė Žemaitijoje vartojamą *alką* arba *auką*, kurios viena iš reikšmių ir buvo „duodamas daiktas“ (plg. „*Alkas vežė į Rokytus gyvulių patronui šv. Rokui*“ – LKŽ, t.1, p. 84; taip pat žr. Busziński, 1874, p. 63; Fraenkel, 1955, p. 24; Geitler, 1875, p. 79).

„Lietuvių kalbos žodyne“ iš raštų taip pat pateikiamos tokios *alkos* reikšmės kaip „kapų kalnai, milžinų kapai“ (LKŽ, t.1, p. 84) arba vedinys „alkakapis“ (LKŽ, t.1, p. 84) nėra patvirtinti pavyzdžiais iš šnekamosios kalbos. Vedinys *alkinė* „alkos vieta“ (LKŽ, t.1, p. 85) taip pat laikomas naujadaru. Atkreiptinas dėmesys, jog XVI a. dokumentuose iš Mažosios Gaižuvos (dabar Gaižuvėlės k., Kauno r.) prie Strūnos upės minimas vietovardis *Анструнос калнас алкине*, *Анструнос кална алкине* (Спрогис, 1888, p. 11). Nors šventvietė Gaižuvėlėje nežinoma (tiksliau – neieškota), bet minima Antstrūnos kalno *alkinė* galbūt ir žymėjo „alkos vietą“.

ISTORIJS DUOMENYS

Įvairiuose rašytiniuose šaltiniuose, istoriniuose dokumentuose ne kartą minimos šventvietės, vadinamos *alkais*, bei gyvenamosios vietos su šaknimi *alk-*, *elk-* pavadinimuose. Anksčiausiai (1253) šaltiniai mini *Elkene* vietovę šiauriniame Kurše, Banduvos žemėje (Būga, 1961, t.3, p. 160), vėliau – Sembos *Alk* vietovę (dabar – Zelenogradsko r.): *Alkayne* (1312), *Alkayn* (1345, 1352) (Blažienė, 1995, p. 93–94; Gerulis, 1922, p. 8–9), o 1478 m. šventą mišką, vadinamą *Alkais* („*sylva Helki alias swiati lasz*“), mini dokumentas iš Šešuolių, Ukmergės r. (Alseikaitė–Gimbutienė, 1943, p. 67). 1503 m. toks šventas miškelis („*hilliger Busch, genomet Elkewalke*“) minimas Kurše Lipaikių k., Kuldigos r. (Kurtz, 1924, p. 77; Urtāns, 1993, p. 19–20).

XVI–XVII a. Lietuvos dokumentuose paminėtos kelios dešimtys vietovių, vadinamų *Alkais* (Jablonskis, 1941, p. 138; Спрогис, 1888, p. 4,5). Nors jos dažnai minimos kaip niekuo neypatingi vietovardžiai (pvz. *Алька кальнас – сеножать „хросняк“ в им. Бержах* –

Спрогис, 1888, p. 4), šiandien turimi duomenys byloja, kad tai senosios šventvietės (pvz. , čia paminėtas Beržų k. adresu *Alkos kalnas* – tai Karūžiškės (Šilalės r.) *Alkos kalnas Medvėgalio pašonėje*; gausūs padavimai apie jį pasakoja, jog ten buvusi senojo tikėjimo šventvietė).

Svarbus šaltinis, kur kalbama apie senojo tikėjimo reliktus po oficialaus krikščionybės įvedimo – 1573 m. Wolfenbütteleio bibliotekos Postilė. Čia keliose vietose, vardijant žmonių klaidingai garbinamus „objektus“, minimi alkai: „*Tikedami ing szemepaczius, Eitwarius, kaukus, apidemes, kalnus, akmenis, medzius, gaius (kaip ghe [jje] vadinna alkus) Vpes [upes], perkunų... (..) Tasiegi welinas biesas, czertas, a pikulas, kalnai, Akmeni, medi, gaiui, alkie, opei [upės] ir kursai ira Eitwarei szemepatei, kaukai ir kurios ghe meldz*“. Kitoje vietoje, kur kalbama, kad Kristus yra vienintelis žmogaus kūno ir dvasios gelbėtojas, pasakyta: „...*kagi tada biednasis szmagus [žmogus] turėtų kitų pagalbnikų kaip tai szinų burteninkų, ir kitų manenikų ieschkati [ieškoti], angu kittas Deiwes, welinus, kaip tai szemepaczius, kaukus Apidemes, kalnus Alkus, upes Akmenis Eitwarius Perkuna melsti a garbinti jeib [jei] kakia-gi [kokia] ligai, akių, dantų, nagų ieib kuragi sunara kuna musų*“ (cit. pagal: Ivinskis, 1986, p. 394–395). Pirma, Alkų paminėjimas kartu su visais kitais garbinamais gamtos objektais: akmenimis, kalnais, medžiais, miškais, upėmis, rodo, jog *Alkas* žymi ne šventais laikomus vienos rūšies gamtos objektus, o, matyt (kaip rodo pateikti kalbos duomenys), tam tikras šventvietes, aukojimo vietas. Antra, XVI a. *Alkais* vadinami šventi miškai, miškeliai imami vadinti *Gojais*. To laikotarpio katekizmai dar kelis kartus pažymi, kad garbinami būtent alkai: „*Garbina ugni... gyvates, žalčius, Perkūną, medzius, alkus*“ (1595) (Топоров, 1975, p. 73), „*Meldžia... medzius, elkus*“ (1605) (LKŽ, t.2, p. 815).

XVI–XVII a. įvairūs šaltiniai iš Latvijos dažnai mini žmonių garbinamus Elku dievus (*elka devės, alke devės*) (Straubergs, 1941, p. 628–629). Tai jau buvo bendrinis senųjų pagoniškų dievų pavadinimas, reikia manyti, tiesiogiai susijęs su tuo, jog tie senieji dievai buvo garbinami šventvietėse, vadinamose *elkais* ar *alkais*. Tiesa, sprendžiant iš bendrinės la. *elks* „stabas, dievaitis“ reikšmės (plg. Šmits, 1940, p. 438), kiekvienu atveju Elku dievais galėjo būti vadinami ir skirtingi, atskirose šventvietėse garbinti konkretūs dievai.

TAUTOSAKOS DUOMENYS

Žinomi užfiksuoti padavimai apie šventvietes, vadinamas *alkais*, yra savarankiška žmonių pasakojamoji tradicija, tam tikra prasme lygi su istorijos šaltinių tradicija. Vienus padavimus, pasakojančius apie tai, jog šventvietėse senovėje buvo aukojama, buvo deginama šventoji

ugnis, būtų tiksliau skirti religinių atminimų žanrui (žr. Vaitkevičienė, Vaitkevičius, 1996, p. 174–176), o padavimus apie tai, kaip šventvietėse žmonės, kariuomenė „alko“ nuo bado – laikyti vėlesnėmis Alkos pavadinimo etimologijomis. Tai patvirtina seniau užrašyti padavimai, pvz., apie Alko k. Alkos kalne (Kretingos r.) senovėje aukotas aukas, ir dabar tarp žmonių žinomi padavimai apie tame kalne „alkusius“ žmones. Galima atsargiai įtarti, kad padavimai apie tai, jog esą šventvietėse žmonės „alko“, taip pat galėjo reikšti, jog žmonės ten aukojo (plg. *alka* „auka“, *alka / auka* „duodamas dievams daiktas“). Įvairūs padavimai, pasakojantys, jog *Elku* kalnuose buvo garbinami senovės dievai ir jiems aukojama, žinomi ir Latvijoje (plg. Šmits, 1940, p. 438; Urtāns, 1993, p. 37–38, 56).

Padavimai – religiniai atminimai apie šventvietes, vadinamas alkais, palyginti dažni. Pavyzdžiui, Lietuvoje, šių dienų duomenimis, žinomi 68 Alkos kalnai. Apie 43 iš jų žinomi padavimai pasakoja apie senojo tikėjimo apeigas (plg. iš 47 Alkos pievų tokie padavimai žinomi tik apie 6 pievas, o iš 9 Alko salų – apie 5 salas).

Be įprastų padavimų formuluočių, plg. : „*Seni žmonės pasakodavo, kad ant kalnelio aukas degindavo, todėl ir vadinasi Alkos kalnelis*“ (apie Naujosios Įpilties Alkos kalną – Lietuvių, 1967, p. 623, Nr. 690), „*Sako, buktai senovie aukas degint un to kalno, senų senovie, ba ten kalns yr didelia senų senovies*“ (apie Vilkų Alkos kalną – LTR 6309(22)), „*[Alkos kalnas] Iš senuovies, matyt, liūba aukas kūryns, senuo gadyjuo*“ (apie Uogučių Alkos kalną – LTR 6414(180)), taip pat „senovėje“ stovėjusios bažnyčios motyvo, užfiksuota ir originalių pasakojimų: „*Kalne gyveno pana, vardu Aglona. Ji visą amžių kalne kūrenusi aukų ugnį. Kai pasenusi, vienos didelės šventės metu užkūrusi labai didelę ugnį, kurioje pati susideginusi*“ (apie Kesių Alkos kalną – VAK, b.27, p. 52; tas pats: Alseikaitė–Gimbutienė, 1943, p. 69), „*Kada senovėje kitoks tikėjimas buvo, žmonės savo Dievui, ar gal keliems, aukas aukodavo. Bet nepadėsi tos aukos bet kur (...) iškasė jie prie [Alkos] kalno duobę ir tas aukas tenai mesdavo. Visaip būdavo – ir avį kokią ar gyvulį mesdavo, kas ir aukso (...) kai mūsėt keitėsi tikėjimas, tai tą duobę, kad aukų nieks nepaimtų, akmenimis užmetė*“ (apie Maldų šulinį prie Mikytų Alkos kalno – Vaitkevičius, 1994, p. 106), „*Seni žmonys šnekėji, ka pirmąjį nedėldynį [sekmadienį], kumet visi java būdava nū laukų suvežti, kaima žmonys susedava unt Alkas kalna, sūdegydava Perkūnų [ui] gaidį, padėkavodava už gerą derlių. Po to čia linksmindavos, šokdava, dainūdava pry lauža švysos*“ (apie Gaidėnų Alkos kalną – pat. Kvederys P., 84 m., gyv. Naujojo Obelyno k., užr. Statkevičius V. 1986).

Nepaisant romantinių pažiūrų, pradžios mokyklų įtakos, padavimų pateikėjų išmonės, apskritai padavimų kaitos, visi tokie padavimai pasakoja apie konkrečias senąsias šventvietes (šiuo atveju – vadinamas Alkais). Tyrinėtojams svarbiausias tokių padavimų gyvavimo faktas, paremtas pasakojamąja tradicija, kad, pvz., Alkos / Aukos kalnuose senovėje buvę aukojama dievams.

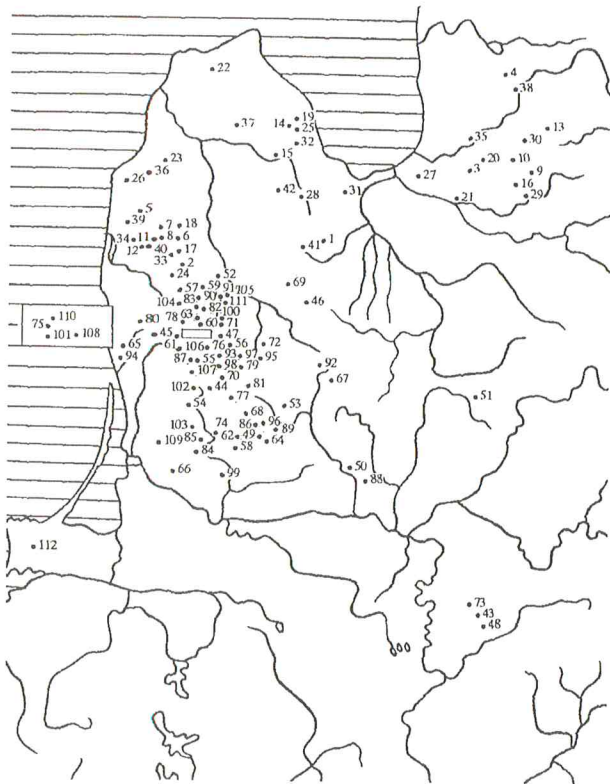
Kartu su tokiais šventviečių pavadinimais, kaip Šventkalis, Perkūniškė, Vėlupis bei kitais, Lietuvoje, Latvijoje ir Rytprūsijoje žinomos 257 šventvietės, vadinamos alkais (*Alkos kalnas, Alkupis, Elku kalns, Elku plava*).

Gana gerai žinomi duomenys iš Lietuvos; šiame straipsnyje jie susisteminti remiantis ankstesniais negausiais paskelbtais (Tarasenko, 1928; Šturms, 1946; Jablonskis, 1941; Спрогис, 1888), taip pat archyviniais (LŽV; VAK; VK) ir 1948–1996 m. archeologinių žvalgomųjų ekspedicijų duomenimis. Duomenys apie Latvijos šventvietes, vadinamas Elkais, pateikiami remiantis skelbta medžiaga (Kurtz, 1924; Šturms, 1936, p. 92–101; Endzelins, 1956, p. 269; Rusmanis, Viks, 1993). Žinios iš Rytprūsių, deja, labai fragmentiškos – žinomos vos kelios šventvietės, vadinamos Alkais (Gerulis, 1922, p. 8–9; Ziesemer, 1936, p. 112; Blažienė, 1995, p. 93–94).

Iš 267 kartografuotų šventviečių, vadinamų alkais, – 112 kalnų, 68 pievos ir laukai, 34 upės, 18 ežerų ir kūdrių, 14 pelkių, 12 girių ir miškelių, 9 salos. Be to, pavadinimus su šaknimi *alk-*, *elk-* turi ir 35 vienkiemiai, kaimai ar gyvenvietės, kur buvę šventvietės, 6 kapinės. Reikia pažymėti, kad dažniausiai toje vietoje, kur yra šventvietė, vadinama Alka, būna ir keli vietovardžiai su šiuo junginiu. Pavyzdžiui, Alko kaime (Rietavo seniūn., Plungės r.) Alku yra vadinama kalvagūbrio viršūnė, Alko miškais – aplinkiniai Rietavo girininkijos miškai, Alkaežerai – kūdra, o į šiaurę nuo kaimo ištekančios upelis vadinasi Alkupiū. Toli gražu ne visur tokios „variacijos“ yra užfiksuotos ir todėl, suprantama, nebuvo kartografuotos. Pateikiamuose žemėlapiuose kartografuoti *alkais* vadinami kalnai, salos, pievos, ežerai, pelkės, upės ir miškai.

Kadangi *alka*, *-s* – sakralinis terminas, žymintis senąsias šventvietes, taip vadinamų šventviečių kartografavimas parodo skirtingų regionų šventviečių tradicijas – kokios rūšies šventvietės ir kur vadinamos bendriniais (šiuo atveju – baltų kraštų) pavadinimu *alka*, *-s* (*elk*, *olk*), kuris reiškia šventą, aukojimo vietą (taip vadinamų šventviečių nežinoma tik Užnemunėje, ištuštėjusioje XIII a., ir naujai apgyventoje XVI–XVII a. ir Latgaloje). Žemėlapiai gerai iliustruoja šventviečių tradicijos kaitą dabartinės Lietuvos teritorijoje: vakarų Lietuvoje geriausiai pažįstamus Alkos kalnus vidurio ir rytų Lietuvoje pakeičia Alkos pievos, kūdros, ežerai ar Alkomis vadinamos ežerų dalys, salos bei pusiasaliai (buvę salos).

Plačiau archeologų buvo tyrinėjama Elka–Pekšių vnk. (Durbės) Elka kalvelė lygumoje, Latvijos Kurše (1937 m., vad. P. Stepinš) bei Raizgių Alkos kalnas (Šiaulių r.) (1972 m., vad. V. Urbanavičius). Visi kiti tyrinėjimai Alkais vadinamose vietovėse: Mikytų Alkos kalne (Plungės r.) (1971), Kurėnų Alko pusiasalyje–saloje (Ukmergės r.) (1984), Mažojo Palūksčio Alkos Kaktuje (Telšių r.) (1992) buvo atsitiktiniai, žymesnių rezultatų nedavė arba

1 p a v . Alkos kalnai. Latvija: 1. Annieki (Duobelės r.); 2. Asīte (Liepojas r.); 3. Auļi (Rygos r.); 4. Buka (Valmieros r.); 5. Cīrava (Liepojas r.); 6. Dižlāņi (Liepojas r.); 7. Dunalka (Liepojas r.); 8. Durbe (Liepojas r.); 9. Ērgļi (Cēsiu r.); 10. Eži (Cēsiu r.); 11. Gausēni (Liepojas r.); 12. Gavieze (Liepojas r.); 13. Jaunpiebalga (Cēsiu r.); 14. Kampara (Talsu r.); 15. Kandava (Tukumo r.); 16. Kastrāne (Cēsiu r.); 17. Gravenieki (Liepojas r.); 18. Kupši (Liepojas r.); 19. Mežīte (Talsu r.); 20. Mālpils (Rygos r.); 21. Ogre; 22. Pāce (Ventspīlio r.); 23. Plīki (Ventspīlio r.); 24. Priekule (Liepojas r.); 25. Ratnieki (Talsu r.); 26. Saka (Ventspīlio r.); 27. Sala (Rygos r.); 28. Sāti (Tukumo r.); 29. Skubiņi (Uogrēs r.); 30. Skujene (Cēsiu r.); 31. Slagūne (Tukumo r.); 32. Strasde (Talsu r.); 33. Šīlderi (Liepojas r.); 34. Tadaiki (Liepojas r.); 35. Turaida (Rygos r.); 36. Turlava (Lipaiki) (Kuldīgas r.); 37. Usma (Ventspīlio r.); 38. Valmiera (Dīvelīn); 39. Vērgale (Liepojas r.); 40. Vārtaja (Liepojas r.); 41. Zebrenē (Duobelės r.); 42. Zemīte (Tukumo r.); Lietuva: 43. Alka (Alytaus r.); 44. Alkai (Plungės r.); 45. Alkas (Kretingos r.); 46. Alkiškiai (Akmenės r.) (?); 47. Alsėdžiai (Plungės r.); 48. Andriūnai (Varėnos r.); 49. Antininkai (Šilalės r.); 50. Betygala (Raseinių r.); 51. Budrioniai (Panevėžio r.); 52. Dapšiai (Mažeikių r.); 53. Daugėliškės (Kelmės r.); 54. Didieji Mostaičiai (Plungės r.); 55. Dilbšiai (Plungės r.); 56. Eivydai (Plungės r.); 57. Erkšva (Skuodo r.); 58. Gaidėnai (Šilalės r.); 59. Gedrimai (Skuodo r.); 60. Getaučiai (Plungės r.); 61. Gilaičiai (Plungės r.); 62. Griguliai (Šilalės r.); 63. Gudaliai (Skuodo r.); 64. Gudeliai (Kelmės r.); 65. Joskaudai (Kretingos r.); 66. Juknaičiai (Šilutės r.); 67. Jusačiai (Šiaulių r.); 68. Karūžiškė (Šilalės r.); 69. Kesiai (Akmenės r.); 70. Kliokai (Telšių r.); 71. Kubakiai (Plungės r.) (?); 72. Leilėnai (Telšių r.); 73. Lelionys (Alytaus r.); 74. Lembas (Šilalės r.); 75. Mačiūkiai (Plungės r.); 76. Maksčiai (Plungės r.); 77. Mažasis Palūkstis (Telšių r.); 78. Mikytai (Plungės r.); 79. Muitaičiai (Telšių r.); 80. Naujoji Iplitis (Kretingos r.); 81. Pabiržulis (Telšių r.); 82. Pabradaumė (Mažeikių r.); 83. Padegimė (Skuodo r.); 84. Paezeris (Šilalės r.); 85. Pajūralis (Šilalės r.) (?); 86. Pakalniškiai (Šilalės r.); 87. Pakerai (Plungės r.); 88. Pernarava (Kėdainių r.); 89. Plūsčiai (Kelmės r.); 90. Puokė (Skuodo r.); 91. Račiai (Mažeikių r.); 92. Raizgiai (Šiaulių r.); 93. Rubežaičiai (Telšių r.); 94. Rūdaičiai (Kretingos r.); 95. Ruišėnai (Telšių r.); 96. Rukšiai (Šilalės r.); 97. Sakalai I (Telšių r.); 98. Saušilis

jie buvo susiję su kitokių archeologijos objektų paieška – Dapšių Alkos kalne (Mažeikių r.) tyrinėtas piliakalnio kultūrinis sluoksnius, Tiltagalų Alkos kapuose (Panevėžio r.) – kelių laikotarpių laidojimo paminklai ir panašiai.

Matyti, jog šventvietės, vadinamos alkais, sulaukė nedidelio archeologų dėmesio. Kelios aplinkybės labai apsunkena šių paminklų tyrimus: dažniausiai Alkos pievoje ar Alkos kalne nebežinoma tiksli aukojimo vieta, kuri vadinta alka (plg.: „*Alka yra vieta ant kalna*“ – Юшкевич, 1897, p. 12), ir nuo kurios gavo pavadinimą visa vietovė. Nedideli tyrimai žymesnių rezultatų neduoda, o didesniems reikia nemažų lėšų (tik Raizgių Alkos kalne, kuris pateko į Dubysos tvenkinio užliejamą teritoriją, buvo iširta visa aikštelė, daugiau kaip 1000 m²).

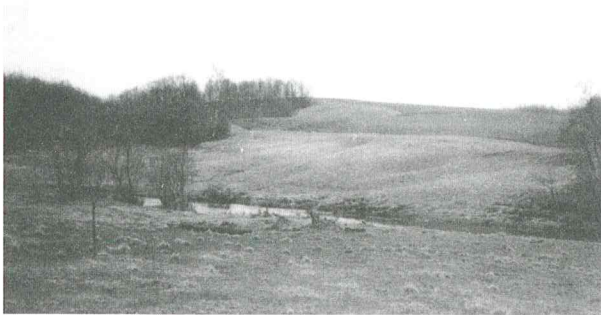
A l k o s k a l n a i . Gerai išsiskiria pagrindiniai Alkos /Elku kalnų arealai Latvijos Kurše (Liepojos–Ventspīlio r., Talsu r.), Latgaloje (Cēsių–Maduonos r.), Šiaurės (Skuodo–Plungės r.) bei Vidurio Žemaitijoje (Telšių–Šilalės–Kelmės r.) (pav. 1).

Alkos kalnai – dažniausiai aukščiausi apylinkių kalnai (pav. 2, 3, 4), iš pirmo žvilgsnio nežymios dominuojančių apylinkėse kalvagūbrių viršūnės (pav. 5). Paprastai netoliese jų telkšo pelkės, tyvuliuoja ežerai, teka upės ar trykšta šaltiniai. Išsiskiria Alkos kalnai vietovėse, kur iš ežerų išteka didesnės upės, kalnai vandenskyrinuose kalvuose (galimas dalykas, šventvietėms tai teikė papildomą mitinę reikšmę ar net buvo pagrindinis mitinis motyvas kurti ten šventvietę).

Alkos kalnai būna įvairaus pavidalo. Didžiausi iš jų yra 2–3 ha ploto, tačiau dažniausiai jų dydis esti ne didesnis nei 100×60 m ar net 40×20 m. Nedideli kalneliai dažnai būna sunkiai prieinamose vietose (pav. 6). Kartais Alkos kalnų viršuje yra aikštelė, kartais atrodo, tartum kalva būtų natūraliai iškilusiu ar į kurią nors pusę nuolaidžiu viršumi.

Dabartiniu metu Latvijos tyrinėtojai kalnus, apjuostus apskritais pylimais (jie dažniausiai vadinami Elku kalni) paprastai laiko įtvirtintomis šventvietėmis; jų įtvirtinimai skiriasi nuo vėlyvojo geležies amžiaus Latvijos Kuršo piliakalnių (plg. Latvijas, 1974, p. 184; Urtans, 1993, p. 17–19). Nors tokio tipo Aizvikių šventvietė (Liepojas r.) yra vos už keleto kilometrų nuo Lietuvos sienos, Lietuvos teritorijoje tokios šventvietės nežinomos. Alkos kalnais yra vadinami tik Dapšių (Mažeikių r.), Betygalos (Raseinių r.) ir kartais Getaučių–Pūčkorių (Plungės r.) kalnai, saugomi kaip piliakalniai. Piliakalniui Dapšiuose Alkos pavadinimas, matyt, ilgainiui prigijo nuo šventvietės, kuri jau užmiršta. Tyrinėjimai antrame Betygalos piliakalnyje, va-

(Telšių r.); 99. Siaurkampiai (Tauragės r.); 100. Šarnelė (Plungės r.); 101. Uogučiai (Plungės r.); 102. Užupiai (Plungės r.); 103. Užvenai (Klaipėdos r.); 104. Vabalai (Skuodo r.); 105. Vadagai (Mažeikių r.); 106. Vydeikiai (Plungės r.); 107. Vieštovėnai (Plungės r.); 108. Vilikai (Plungės r.); 109. Vilų Kampas (Šilutės r.); 110. Visvainiai (Plungės r.); 111. Žemaičių Kalvarija (Plungės r.); Rytprūsiai: 112. Alk (Morozovka, Zelenogrado r.).

2 p a v . Antininkų Alkos kalnas (Šilalės r.). Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1995

5 p a v . Puokės Alkos kalnas (Skuodo r.). Nuotr. V. Daugudžio, 1966

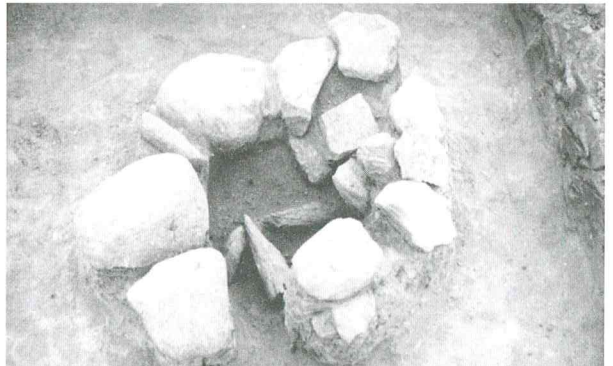
3 p a v . Pakalniškių Alkos kalnas (Šilalės r.). Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1994

6 p a v . Jusaičių Alkos kalnas (Šiaulių r.). Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1994

4 p a v . Gilaičių Alkos kalnas (Plungės r.). Nuotr. A. Kubilo, 1963

7 p a v . Raizgių Alkos kalnas (Šiaulių r.). Viena iš dviejų stulpaviečių tyrinėjimų metu. Nuotr. V. Urbanavičiaus, 1972

dinamame Alkos kalnu, atsakytų į klausimą, ar čia būta piliakalnio, ar įtvirtintos šventvietės. Įdomu, jog istorinė tradicija, pradedant vyskupu M. Valančiumi, šią vietą laikė svarbia žemaičių šventvieta (plg. Valančius, 1972, p. 45–46; Гукровский, 1892, p. 166 – 167). Kalnas Getaučiuose žymesnių įtvirtinimų neišlaikė.

Plačiau archeologų buvo tyrinėjama Elka–Pekšių vnk. (Durbės) Elka kalvelė lygumoje. Čia dar buvo žymios apskritų, Latvijos Elkų kalnams būdingų pylimų liekanos. Tyrinėjimų metu rasta daug keramikos fragmentų, molio tinko, dviejų peilių, smiltainio verpstuko dalys. Be

to, lauko savininkas archeologams perdavė čia rastą kryžinį smeigtuką pasidabruota galvute. Rastos ir medinio pastato stulpavietės. E. Šturmas, įvertindamas tyrinėjimų rezultatus, manė, kad tai buvusi tam tikrų susirinkimų, teismų vieta (Šturms, 1938, p. 126–128).

Lietuvoje plačiausiai tyrinėtas Raizgių Alkos kalnas (Šiaulių r.) (1972 m., vad. V. Urbanavičius). Kalno aikštelėje aptiktos dvi stulpavietės, kur stulpams įleisti buvo iškastos 0,9 m ir 0,65 m skersmens, 0,9 m ir 1,05 m gylio duobės. Įleisti ten stulpai buvo apdėti akmenimis (pav. 7). Kitokių radinių nerasta (Urbanavičius, 1972š, p. 1–3; 1974, p. 104–106).

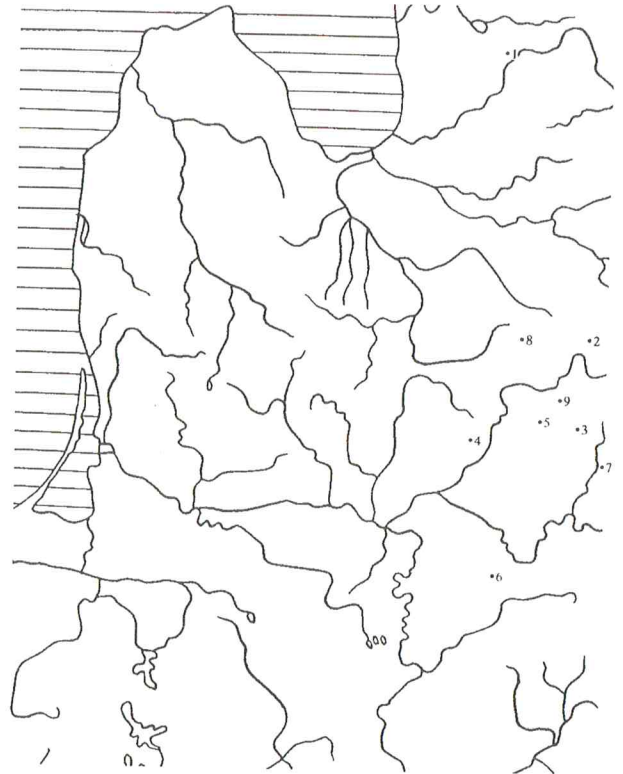

8 p a v. Naujosios Įpilties Alkos kalnas (Kretingos r.). Koplyčia kalno viršuje. Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1996

9 p a v. Račių Alkos kalnas (Mažeikių r.). Prie koplytėlės su Marijos statula meldžiasi netoliese gyvenantis valstietis. Nuotr. V. Vaitkevičiaus

Kuršių bei žemaičių archeologijos paminklų kompleksai, kuriuose žinomi ir Alkos kalnai, leidžia manyti, kad tokios šventvietės gyvavo jau nuo vidurinio geležies amžiaus ir labiausiai išplito vėlyvajame geležies amžiuje. Jos žinomos prie to laikotarpio piliakalnių (plg. Betygala, Raseinių r.; Griguliai, Šilalės r.; Gudeliai, Kelmės r.; Karūžiškė, Šilalės r.; Mikytai, Plungės r.; Rūdaičiai, Kretingos r.; Šarnelė, Plungės r.; Vadagiai, Mažeikių r.), gy-

10 p a v. Alko salos. Latvija: 1. Valmiera; Lietuva: 2. Imbradas (Zarasų r.); 3. Kupriai (Ignalinos r.); 4. Kurėnai (Ukmergės r.); 5. Pakalniai (Utenos r.); 6. Petkėniškiai (Trakų r.); 7. Rakšteliai (Švenčionių r.); 8. Skapiškis (Kupiškio r.); 9. Sudeikiai (Utenos r.)

venviečių (Juknaičiai, Šilutės r.; Naujoji Įpiltis, Kretingos r.), kapinynų (Antininkai, Šilalės r.; Budrioniai, Panevėžio r.; Pakalniškiai, Šilalės r.; Vilkų Kampas, Šilutės r.). Iš pietinio Latvijos Kuršo regiono paplito ten, kur XI a. pabaigoje – XIII a. viduryje vyko kuršių ekspansija į lyvių žemes (Asaris, 1996). Pažymėtina, jog Alkos kalnai žinomi XIII a. Duvzarės žemės centre – Įpiltyje (Kretingos r.), XIII–XIV a. Medininkų (Varnių) žemės centre – Karūžiškėje–Medvėgalyje (Šilalės r.).

Ir „alkų“ paminėjimus XVI–XVII a. raštuose, matyt, taip pat pirmiausia reikia sieti su Alkos kalnais. Būtent ant Alkos kalnų tuo metu statomos nedidelės koplyčios, dažniausiai prižiūrimos kurio nors netolimo miestelio bažnyčios (pvz., ant Erkšvos (Skuodo r.) Alkos kalno (1568 m.); pirmųjų koplyčių pastatymo datos ant Puokės (Skuodo r.), Alko (Plungės r.), Naujosios Įpilties (Kretingos r.) (pav. 8), Betygalos (Raseinių r.) Alkos kalnų tiksliai nežinomos (dabar daugiausia išlikę XIX–XX a. pastatytos koplyčios). Ant šių kalnų įvairiu metu statytos ir mažos koplytėlės, kryžiai (pvz., Račių (Mažeikių r.) (pav. 9), Vilkų (Plungės r.) Alkos kalnai).

E. Šturmas keliuose darbuose dėsto savo nuomonę, jog Latvijos Elku kalni, kuriems būdingi apskriti, aikštelę juosiantys pylimai, buvo žmonių susirinkimų, teismų vietos. Kulto apeigos, pasak E. Šturmo, buvo atliekamos ant kitų,

11 p a v . Kuprių Alkaragis Ūsių ežere (Ignalinos r.). Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1992

dažniausiai natūralios išvaizdos kalnų (Šturms, 1936, p. 90–91; 1938, p. 131–132). Priešistorinių paminklų kompleksą, jo nuomone, sudarė gyvenvietė (kaimas), piliakalnis, susirinkimų–teismų vieta, kulto vieta ir kapinės (Šturms, 1938, p. 131–132). M. Alseikaitės-Gimbutienės nuomone, svarbiausia Alkos kalnų paskirtis buvusi ta, kad juose buvę aukojama (Alseikaitė-Gimbutienė, 1943, p. 69). Tą patvirtina kalbos, istorijos, tautosakos ir archeologijos duomenys.

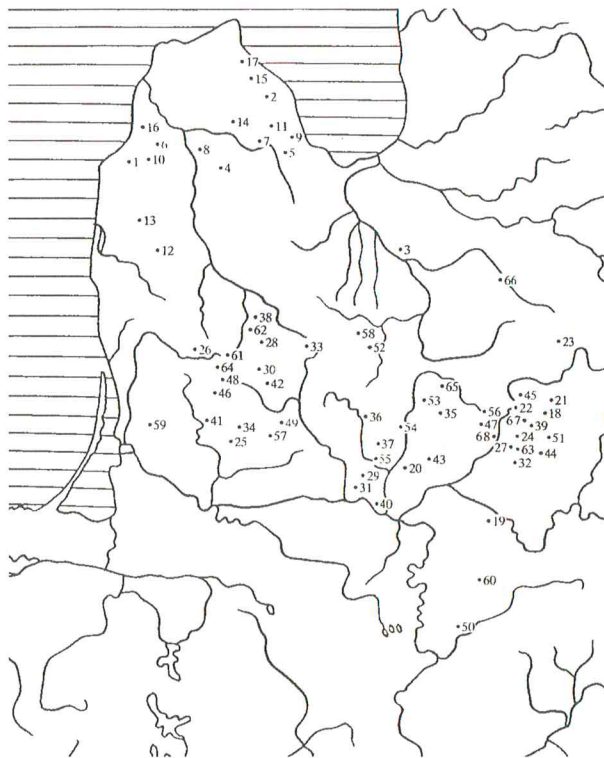
Turint omenyje visų šventviečių kontekstą, Alkos kalnus, ko gera, reikia laikyti apskritai būdingiausiomis kuršių bei žemaičių šventvietėmis, kurios gyvavo I t-mečio viduryje – II t-mečio pradžioje.

Alkos salos. Žinomos tik rytų Lietuvoje ir viena – Latgaloje (pav. 10). Jos išskirtos pagal tai, jog yra ežerų salos (ir viena – upės (Valmieros m.). Kai kurios iš jų, nusekus ežerams, jau virtusios pusiasaliais (pav. 11).

Alkais vadinamos vidutinio dydžio (0,5–1 ha) salos. Imbrade, Avilio ežere (Zarasų r.) ir Skapiškyje, Mituvos ežere (Kupiškio r.) Alku ir Alkeliu vadinamos dvi – didesnė ir mažesnė salos. Pažymėtina, jog Sudeikių (Utenos r.) sala-pusiasalis turi Dievalkio pavadinimą, o Rakštelių (Švenčionių r.) Alko sala-pusiasalis yra prie Švento ežero. Tuo tarpu galima manyti, kad šventvietės Alko salose gyvavo I t-mečio viduryje – antroje pusėje (Pakalnių Vidinksto ežero Alko sala (Utenos r.) sietina su Pakalnių piliakalnio naudojimu, į šiaurę nuo Kuprių Alkaragio Ūsių ežere (Ignalinos r.) būta rytų Lietuvos pilkapių kultūros pilkapyne).

Alkos pievos. Išsiskiria jų arealai vidurio Lietuvoje (Kėdainių – Panevėžio r.), Aukštaitijoje (Ukmergės – Molėtų – Anykščių r.), taip pat Žemaitijoje (Telšių, Kelmės r.), Latvijos Kurše (Talsų, Ventspilio r.) (pav. 12).

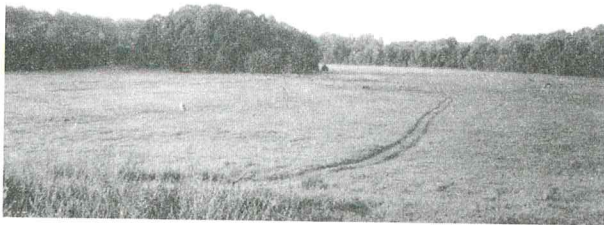
Daugumas Žemaitijoje bei Latvijos Kurše žinomų Alkos / Elku pievų tiesiogiai susiję su Alkos / Elku kalnais (taip vadinamos pievos jų pašonėje, pvz., Pabiržulis, Telšių r.; Švėkšna, Šilutės r.). Įdomiausios Alkos pievos pa-ežerėse, paupiuose (pav. 13, 14, 15, 16) (dažnai ir upelių

12 p a v . Alkos pievos. **Latvija:** 1. Apriķi (Ventspilio r.); 2. Ārlava (Talsu r.); 3. Buļeņi (Bauskės r.); 4. Griķi (Kuldigos r.); 5. Jaunsāti (Tukumo r.); 6. Ivande (Kuldigos r.); 7. Kandava (Tukumo r.); 8. Kuldīga; 9. Lamiņi (Tukumo r.); 10. Lipaiķi (Kuldigos r.); 11. Pastende (Tukumo r.); 12. Priekule (Liepojos r.); 13. Raiba (Liepojos r.); 14. Renda (Talsu r.); 15. Sili (Talsu r.); 16. Užava (Ventspilio r.); 17. Zentene (Talsu r.); **Lietuva:** 18. Alanta (Molėtų r.); 19. Aleksandrija (Trakų r.); 20. Alksnėnai (Kėdainių r.); 21. Ančėnai (Molėtų r.); 22. Anykščiai; 23. Antanašė (Rokiškio r.); 24. Antatiličiai (Ukmergės r.); 25. Biržų Laukas (Šilalės r.); 26. Daļgai (Plungės r.); 27. Deltuvėlė (Ukmergės r.); 28. Dirmeikiai (Telšių r.); 29. Dokiai (Kauno r.); 30. Domeikiai (Kelmės r.); 31. Eikščiai (Kauno r.); 32. Gailiūnai (Ukmergės r.); 33. Gilvyčiai (Šiaulių r.); 34. Gimbučiai (Šilalės r.); 35. Grigaliai (Panevėžio r.); 36. Grinkiškis (Radviliškis r.); 37. Jaugiliai (Kėdainių r.); 38. Kairiškiai (Akmenės r.); 39. Karališkis (Molėtų r.); 40. Kulautuva (Kauno r.); 41. Lembas (Šilalės r.); 42. Liubišiškės (Kelmės r.); 43. Margiai (Kėdainių r.); 44. Mielioniai (Ukmergės r.); 45. Naujoniai (Anykščių r.); 46. Nevardėnai (Telšių r.); 47. Obeliai (Ukmergės r.); 48. Pabiržulis (Telšių r.); 49. Palėkinis (Kelmės r.); 50. Perloja (Varėnos r.); 51. Piliakiemis (Molėtų r.); 52. Poškietčiai (Pakruojo r.); 53. Ramygalos seniūn. (Panevėžio r.); 54. Stuomeniškiai (Panevėžio r.); 55. Sviliai (Kėdainių r.); 56. Šalnos (Ukmergės r.); 57. Šienlaukis (Raseinių r.); 58. Sūkioniai (Pakruojo r.); 59. Švėkšna (Šilutės r.); 60. Telėtninkai (Alytaus r.); 61. Telšių r.; 62. Ubiškė (Telšių r.); 63. Varkalės (Ukmergės r.); 64. Varnių seniūn. (Telšių r.); 65. Velžys (Panevėžio r.); 66. Virškupėnai (Biržų r.); 67. Zizda (Anykščių r.); 68. Zujai (Ukmergės r.).

santakose). Kartais Alkomis vadinamos visiškai nedidelės, 0,1–0,3 ha pievos, kartais jų ribos neapibrėžtos ir išplečiamos iki 20–25 ha. (pav. 17).

Reikia manyti, kad tokiose vietose šventvietės buvo (plg. „(...) turėjo šventųjų (...) laukų (...) kur niekas nedrįso (...) žemės dirbti“ (Dusburgietis, 1985, p. 87)). Deja, šiandien ten neįmanoma nustatyti konkrečių šventų, aukojimo

13 p a v . Biržų Lauko Alkos pieva prie Akmenos (Šilalės r.). Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1994

16 p a v . Velžio Alkos pieva Nevėžio ir Juodos santakoje. Nuotr. V. Daugudžio, 1969

14. Grinkiškio Alkos pieva prie Šušvės (Radviliškio r.). Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1995

17 p a v . Antanašės Alkų pievos. Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1994

15 p a v . Žaliosios–Alkaičių Kreivakajo ežerėlis (Vilkokšnio ež. įlanka) ir šventvietė jo krante (Trakų r.). Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1994

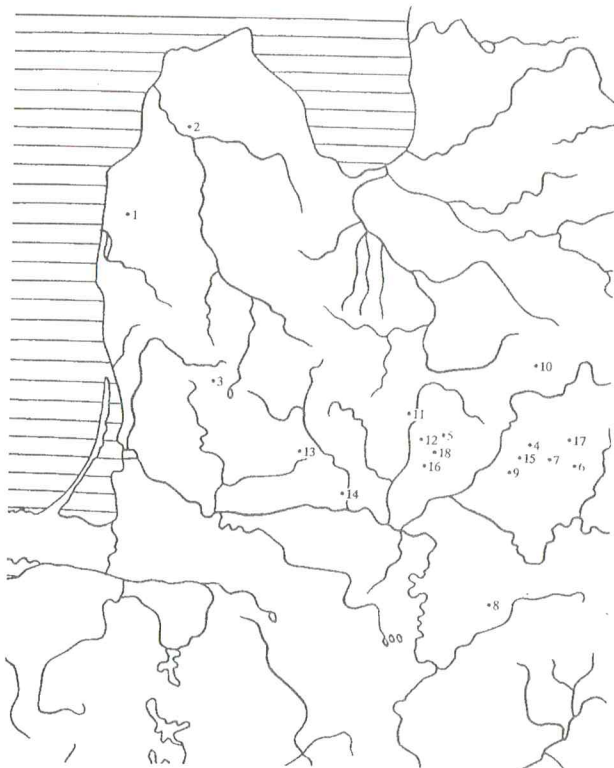
vieta. Galbūt tokioje vietovėje yra buvęs šventas akmuo, šaltinis ar medis? (plg. Jablonskis, 1941, p. 138, Nr. 91/7). Apie daugumą pievų nežinoma apskritai jokia pasakojamoji tradicija (iš 47 Lietuvoje žinomų Alkos pievų pasakojama tik apie 6). Kaip atrodė šventvietė šiandien Alkos vardu žinomoje pievoje ar lauke, galima tik spėlioti. Įdomu, kad senųjų apeigų relikтус tokioje vietovėje užfiksavo istorinis dokumentas: 1596 m. dokumente minima tokia vieta Olki prie Jaugilos upelio (Jaugilių k., Kėdainių r.),

kur šventomis dienomis susirinkdavę žmonės, nusipirkę už 9 lietuviškus grašius pusę statinės alaus sau ir savo bičiuliams (Jablonskis, 1941, p. 138. Nr. 91/8).

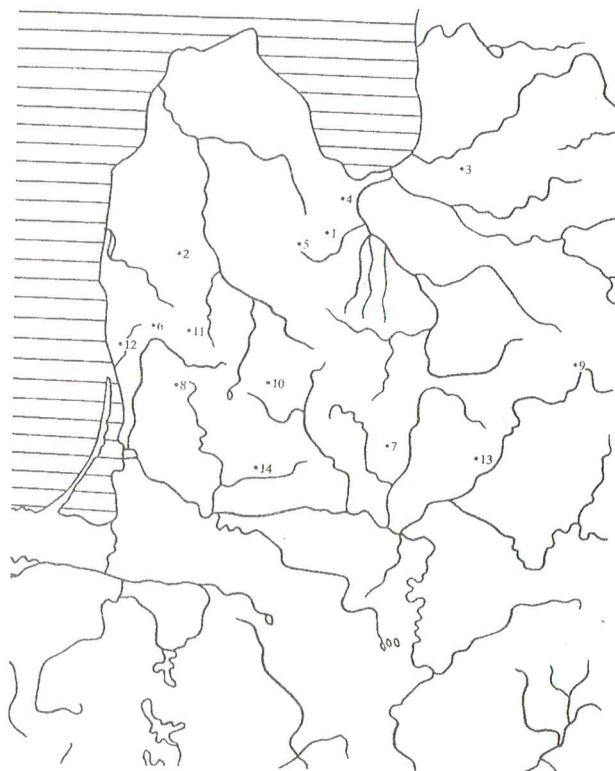
Prielaidą, jog Alkos pievos – buvusios šventvietės, netiesiogiai paremia ten žinomi archeologijos paminklų kompleksai. Alkos pievos žinomos prie kapinynų (plg. Biržų Laukas, Šilalės r.; Kulautuva, Kauno r.), piliakalnių (plg. Deltuvėlė, Ukmergės r.; Piliakiemis, Molėtų r.; Antatiličiai, Ukmergės r.; Zujai, Ukmergės r.).

Alko ežerai. Daugiausia jų žinoma Aukštaitijoje (Ukmergės r., Molėtų r.), vidurio Lietuvoje (Kėdainių–Panevėžio r.) (pav. 18). Šiai grupei priskirti ežerai, ežerų dalys, nedidelės kūdros ir vienas šaltinis–akis, vadinama Alkumi (Pašilių k., Jurbarko r.) (pav. 19). Daugumas kūdrų vadinamos Alko balomis (išeitų, Alku buvo vadinama platesnė vietovė), bet dalis tokių vietų (ir visi ežerai) vadinamos tiesiog Alkais; tas leistų manyti, kad šventu buvo laikomas pats vandens telkinys, ten buvo aukojama.

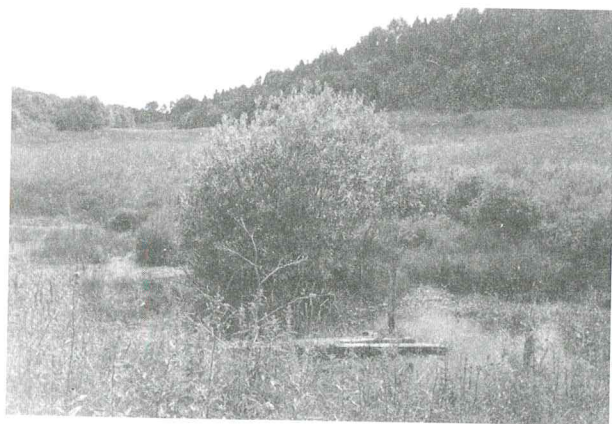
Alkos pelkės. Paplitusios tolygiai ir Lietuvoje, ir Latvijoje (pav. 20). Dažnai jos žinomos Alkos kalnų pašonėje ar Alkos miškuose. Tik keliuose vietovėse Alkos pavadinimą turi konkretūs dideli, nuo 5 iki 25–35 ha, pelkynai ar durpynai.

18 p av. Alko ežeri, kūdros. **Latvija:** 1. Vērgale (Liepojos r.); 2. Zlėkas (Ventspilio r.); **Lietuva:** 3. Alkas (Plungės r.); 4. Baruvka (Ukmergės r.); 5. Čereliai (Kėdainių r.); 6. Dubingių seniūn. (Molėtų r.); 7. Giedraičių seniūn. (Molėtų r.); 8. Ginakiemis (Varėnos r.); 9. Jurdonys (Ukmergės r.); 10. Kušliai (Anykščių r.); 11. Molainiai (Panevėžio r.); 12. Okainiai (Kėdainių r.); 13. Palendriai (Raseinių r.); 14. Pašiliai (Jurbarko r.); 15. Petrašiūnai (Ukmergės r.); 16. Šilainiai (Kėdainių r.); 17. Taitiškės (Molėtų r.); 18. Trakučiai (Kėdainių r.)

20 p av. Alkos pelkės. **Latvija:** 1. Annenieki (Duobelės r.); 2. Krote (Kuldygos r.); 3. Sidgunda (Rygos r.); 4. Slagūne (Tukumo r.); 5. Zebrene (Duobelės r.); **Lietuva:** 6. Alkas (Kretingos r.); 7. Antanava (Kėdainių r.); 8. Didieji Mostaičiai (Plungės r.); 9. Kalbutiškės (Rokiškio r.); 10. Laugiriškės (Kelmės r.); 11. Mikytai (Plungės r.); 12. Rūdaičiai (Kretingos r.); 13. Skominai (Ukmergės r.); 14. Taubučiai (Jurbarko r.)

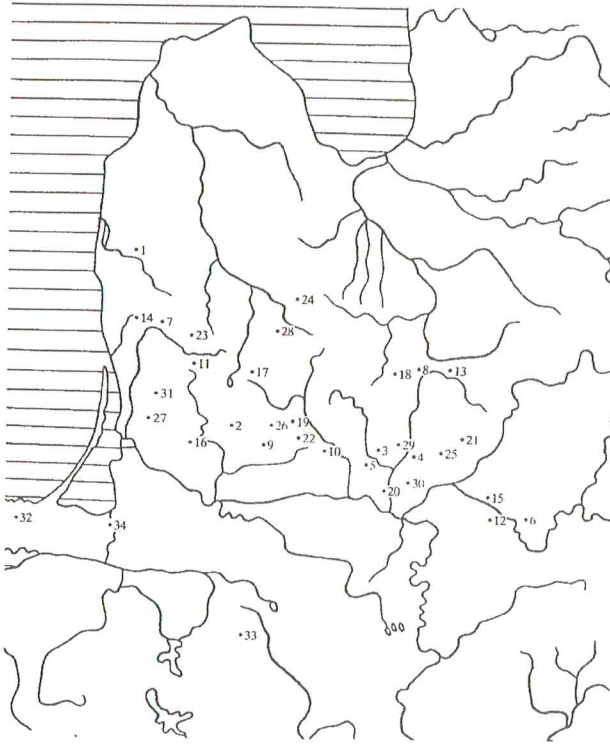
19 p av. Pašilių šaltinis Alkus (Jurbarko r.). Nuotr. V. Vaitkevičiaus, 1996

Alkupiai. Daugiausia jų žinoma vidurio Lietuvoje (Kėdainių r.) (pav. 21). Žemaitijos Alkupiai paprastai žinomi prie Alkos kalnų ar Alkais vadinamųjų gyvenamųjų vietovių, kur šventvietės ne visada žinomos. Priešingai, vi-

durio Lietuvoje dažniausiai neaišku, kur buvo šventvietė, pro kurią teka konkretus Alkupas. Kaip pažymi ir E. Šturmas (Šturmas, 1946, p. 36), Alkupiais įprastai vadinami trumpi upeliai, kurių ilgis retai viršija 5–10 km.

A l k o m i š k a i. Tolygiai paplitę Lietuvoje, faktiškai nežinomi Latvijoje, Rytprūsijoje (pav. 22). Matyt, Alkais vadinamųjų miškų būta daug daugiau, tačiau ilgainiui tie miškai išnyko arba imti vadinti *alko* reikšmės „šventas, gražus miškelis“ atitikmeniu *gojumi*, į tai atkreipėme dėmesį nurodydami XVI a. šaltinį, kur sakoma, kad alkai vadinami gojais (Ivinskis, 1986, p. 394; plg. Jablonskis, 1941, p. 138, Nr. 91/4).

Be visų paminėtų vietovių, Alkais kartais dar vadinamos kapinės (kapeliai yra ir Puokės, Erkšvos Alkos kalnuose – Skuodo r.). Pavadinimus su šaknimi *alk-*, *elk-* turi ir gyvenamosios vietos: įvairūs vienkiemiai, kaimai, gyvenvietės. Be abejonės, tose vietovėse būta senojo tikėjimo šventviečių, bet jos ne visada žinomos.

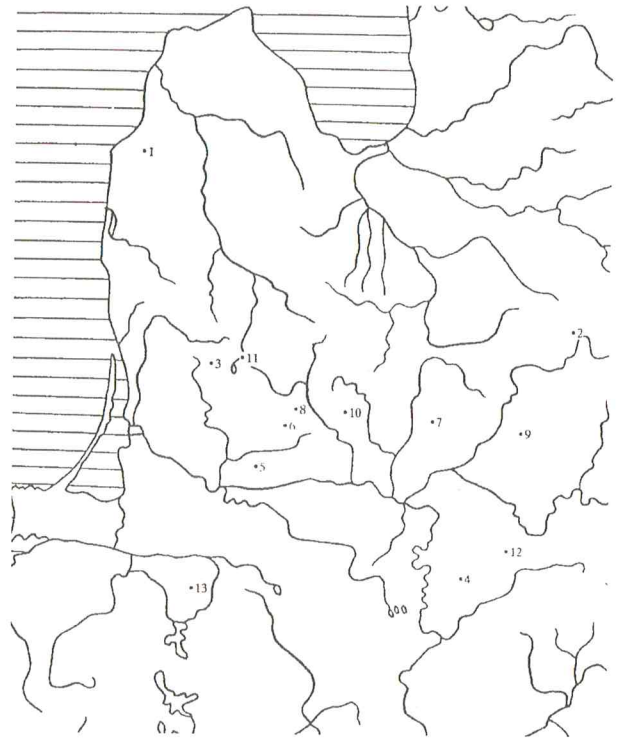

21 p av. Alkūpiai. Latvija: 1. Bārta (Liepojos r.); Lietuva: 2. Alkūpis (Šilalės r.); 3. Angiriai (Kėdainių r.); 4. Apytalaukis (Kėdainių r.); 5. Blandžiai (Kėdainių r.); 6. Elniakampis (Vilniaus r.); 7. Gargždėlė (Kretingos r.); 8. Gustonys (Panevėžio r.); 9. Juškaičiai (Šilalės–Tauragės r.); 10. Kengiai (Raseinių r.); 11. Kungiai (Plungės r.); 12. Mičiūnai (Kaišiadorių r.); 13. Miežiškiai (Panevėžio r.); 14. Naujoji Ipiltis (Kretingos r.); 15. Padaigiai (Jonavos r.); 16. Paežeris (Šilalės r.); 17. Pagirgždūtis (Kelmės r.); 18. Pakalniškiai (Radviliškio r.); 19. Palėkinis (Kelmės r.); 20. Piepaliai (Kauno r.); 21. Radžiūnai (Ukmergės r.); 22. Raseinių seniūn.; 23. Skirpsčiai (Plungės r.); 24. Suginėiai (Akmenės r.); 25. Šėta (Kėdainių r.); 26. Šienlaukis (Raseinių r.); 27. Švėkšnos seniūn. (Šilutės r.); 28. Užpelkiai (Akmenės r.); 29. Vaidatoniai (Kėdainių r.); 30. Vandžiogalos seniūn. 31. Veiviržėnų seniūn. (Klaipėdos r.); Rytprūsiai: 32. Alknikiai (Pribrežnoje, Zelenogradskij r.); 33. Darkiemio apskr. (Ozerskij r.); 34. Laukiškiai (Saranskoje, Poleskij r.)

IŠVADOS

Kalbos duomenys rodo, jog indoeuropietiškas **al-* ar **alk-/*elk-* „linkis“ posūkio bei pakilimo prasme buvo ir tam tikras sakralinis terminas. Lietuvišku žodžiu *alka, -s* buvo vadinamos senosios šventvietės, aukojimo vietos. Su tuo susijęs ir *alkos / aukos* vartojimas „duodamo dievams daikto“ prasme.

Šventvietės, vadinamos alkais, bei gyvenamosios vietovės su šaknimi *alk-, elk-* pavadinimuose minimos XIII–XVII a. istorijos šaltiniuose.

22 p av. Alko miškai. Latvija: 1. Apriki (Ventspilio r.); Lietuva: 2. Kalbutiškės (Rokiškio r.); 3. Labardžiai (Plungės r.); 4. Lelionys (Alytaus r.); 5. Mantviliai (Jurbarko r.); 6. Nemakščių seniūn. (Raseinių r.); 7. Okainiai (Kėdainių r.); 8. Palėkinis (Kelmės r.); 9. Šešuolių seniūn. (Ukmergės r.); 10. Tendžiogala (Radviliškio r.); 11. Varnių seniūn. (Telšių r.); 12. Žalioji (Trakų r.); Rytprūsiai: 13. Trempai (Novostrojevo, Ozerskij r.)

Žinomi padavimai apie šias šventvietes dažnai paremti motyvu, jog ten „senovėje“ buvo aukojama.

Lietuvoje, Latvijoje bei Rytprūsiose žinomos 267 šventvietės, vadinamos Alkais. Daugumą iš jų sudaro kalnai (112), pievos, laukai (68), taip pat upės (34), ežerai, kūdros (18), pelkės (14), girios (12), salos (9).

Alkais vadinamų šventviečių kartografavimas rodo skirtingų regionų šventviečių tradicijas – kokios rūšies šventvietės ir kur vadinamos bendriniais (baltų kraštų) pavadinimu *alka, -s* (*elk, olk*), reiškiančiu šventą, aukojimo vietą. Būdingos vakarų Lietuvos (kuršių, žemaičių) šventvietės buvo kalnuose, vidurio Lietuvos (aukštaičių) – laukuose prie upių, rytų Lietuvos (lietuvių) – laukuose prie upių, ežerų, taip pat ežerų salose. Daugumas šių šventviečių priklausė I t-mečio vidurio – II t-mečio pradžios paminklų kompleksams.

Dėkoju dr. V. Šimėnui už pagalbą renkant duomenis apie Rytprusių šventvietes.

LITERATŪRA

- Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943 – Pagoniškosios laidojimo apeigos Lietuvoje // *Gimtasai kraštas*. 1943. Nr. 31, p. 53–80.
- Asaris J., 1996 – Par kuršu izplatību ziemeļkurzemē 11.–13. gs. // *Arheoloģija un etnogrāfija*. Rīga, 1996. T. 18, p. 38–42.
- Bezenberger A., 1877 – Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache. Auf Grund Litauischer Texte des XVI. und des XVII. Jahrhunderts. Göttingen, 1877.
- Blažienė G., 1995 – Nauji prūsų vardyno duomenys // *Baltistica*. 1995. T. XXX(2), p. 93–104.
- Brink S., 1996 – Political and social structures in early Scandinavia. A settlement-historical pre-study of the central place // *Tor* 28. Uppsala, 1996, p. 235–281.
- Būga K., *Rinkiniai raštai* // Vilnius, 1958–1961. T. 1–3.
- Busziński I., 1874 – Opisanie historyczno-statystyczne powiatu Rossieńskiego guberniji Kowieńskiej, z dodaniem listy poprawnej Generalnych Starostw b. Księstwa Żmujdzkiego i Popisu Szlachty żmujdzkiej 1528 r. Wilno, 1874.
- Daukantas S., 1993 – Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių. Par. B. Vanagienė. Vilnius, 1993.
- Dusburgietis P., 1985 – Prūsijos žemės kronika / Par. R. Batūra. Vilnius, 1985.
- Endzelīns J., 1956 – Latvijas PSR vietvārdi. Rīgā, 1956. D. 1, sēj. 1.
- Ermantė E., 1967 – S. Daukanto *auka* ir kiti bendrašakniai žodžiai // *Kalbos kultūra*. 1967. Nr. 12, p. 38–42.
- Fraenkel E., 1955 – Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1955, lfg. 1.
- Geitler L., 1875 – Litauische Studien. Auswahl aus den ältesten denkmälern, dialectische beispiele, lexikalische und sprachwissenschaftliche beiträge. Prag, 1875.
- Gerulis G., 1922 – Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin u. Leipzig, 1922.
- Grimm J., 1875 – Deutsche Mythologie. Gütersloh, 1875. Bd. 1.
- Holthausen F., 1934 – Gotisches etymologisches Wörterbuch mit Einschluss der Eigennamen und der gotischen Lehnwörter in Romanischen. Heidelberg, 1934.
- Jablonskis K., 1941 – Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje. Kaunas, 1941. T. 1.
- Ivinskis Z., 1986 – Medžių kultas lietuvių religijoje // *Rinkiniai raštai*. Roma, 1986. T. 2, p. 348–408.
- Karulis K., 1992 – Latviešu etimoloģijas vārdnīca. Rīga, 1992. T. 1.
- Kluge F., 1934 – Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin u. Leipzig, 1934.
- Kurtz E., 1924 – Verzeichnis alter Kultstätten in Lettland // *Mitteilungen aus der livländischen Geschichte*. Rīgā, 1924. Bd. XXII, Hf. 2, p. 4–88.
- Latvijas, 1974 – Latvijas PSR arheoloģija. Rīgā, 1974.
- Ličkūnas S., 1934 – Mažeikių apskrities Alkos kalnai // *Gimtasai kraštas*. 1934. Nr. 3–4, p. 185–186.
- Lietuvių, 1967 – Lietuvių tautosaka, 1967. Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos. // Par. L. Sauka, A. Seselskytė, N. Vėlius, K. Viščinis. Vilnius, 1967. T. 4.
- LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1941–1996. T. 1–17.
- LTR – Lietuvių tautosakos rankraštynas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.
- LŽV – Lietuvos žemės vardynas. 1935–1939. Anketos laikomos Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje.
- Mažiulis V., 1988 – Prūsų kalbos etimologijos žodynas A–H. Vilnius, 1988. T. 1.
- Miežinis M., 1894 – Lietuviszkai–Latviszkai–Rusiszkas Žodynas. Tilžė, 1894.
- Pokorny J., 1959 – Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern u. München, 1959. Bd. 1.
- Rusmanis S., Viks I., 1993 – Kurzeme. Rīga, 1993.
- Sideravičius K., 1932 – Alka // *Šiaurės Lietuva*. 1932 01 31, p. 3.
- Straubergs K., 1941 – Latviešu buramie vārdi. Kaitēšana un dziedināšana. Rīgā, 1941. T. 2.
- Šmits P., 1940 – Latviešu tautas ticējumi. Rīgā, 1940. T. 1.
- Šturms E., 1936 – Elka kalni un pilskalni Kursā // *Pagātne un tagadne*. 1936, p. 82–102.
- Šturms E., 1938 – Baltische Alkhügel // *Conventus primus historicorum Rigae*, 16–20. VIII. 1937. Rīgā, 1938, p. 116–132.
- Šturms E., 1946 – Die Alkstätten in Litauen // *Contributions of Baltic University*. Hamburg, 1946. No. 3, p. 1–35.
- Tarasenka P., 1926 – Senovinės lietuvių šventovės // *Švietimo darbas*. 1926. Nr. 6. p. 706–715.
- Tarasenka P., 1928 – Lietuvos archeologijos medžiaga. Kaunas. 1928.
- Urbanavičius V. 1972 – Senovės lietuvių spėjamų kulto vietų kasinėjimai. 1972 // *LIIR F* 1 – 351.
- Urbanavičius V., 1974 – Spėjamos apeiginės vietos Dubysos aukštupyje // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais*. Vilnius, 1974, p. 103–108.
- Urtāns J., 1993 – Latvijas senās svētnīcas. Rīga, 1993.
- Vaitkevičienė D., Vaitkevičius V., 1996 – Naujojo Daugėlišio padavimai // *Tautosakos darbai*. 1996. T. 5, p. 169–210.
- Vaitkevičius V., 1994 – Barstyčių alkai – senųjų kuršių tikėjimo ir apeigų atspindys // *Žemaičių praeitis*. 1994. T. 3, p. 102–109, p. 169–210.
- VAK – Valstybės archeologijos komisijos archyvas KPC Dokumentacijos centre. F1, a. 1.
- Valančius M., 1972 – Raštai. Vilnius, 1972. T. 2.
- VK – Lietuvių kalbos instituto Abėcėlinė lietuvių vietvardžių iš gyvosios kalbos kartoteka.
- Volkaitė-Kulikauskienė R., 1958 – Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai. Vilnius, 1958.
- Volteris E., 1933 – Alkiai ir alkietės. Lietuvos šventovės ir jų vadinimas // *Akademikas*. 1933. Nr. 4, p. 73–74.

Ziesemer W., 1936 – Preussisches Wörterbuch. Sprache und Volkstum Nordostdeutschlands. Königsberg, 1936. lf. 2.

Вольтер Э., 1886 – Литовский катихизис Н. Даукши по изданию 1595 года, вновь перепечатанный // Записки Императорской Академии Наук. Санкт Петербург, 1886. Т. LIII [Приложение].

Гуковский К., 1892 – Городъ Россіены и др. замѣчательныя мѣстности Россіенскаго уѣзда // Памятная книжка Ковенской губернии на 1893 годъ. Ковно, 1892, р. 199–216.

Крживицкий Л., 1909 – Жмудские пилкалниси // Известия Императорской археологической комиссии. Санкт Петербург, 1909. Вып. 29, р. 82–129.

Санько С., 1996 – Верагодны беларуски рэфлекс аднаго цыркумбалтыйскага рытуальнага тэрміна: *alka – : блр. *volok – // Беларусь ў сістэме трансэўрапейскіх сувязяў ў I тысячагоддзі н. э. Міжнародная канферэнцыя. Мінск, 1996, р. 71–73.

Спрогис И. Я., 1888 – Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия. Вильна, 1888.

Топоров В. Н., 1975 – Прусский язык. Словарь. Москва, 1975. Т. 1. А–D.

Юшкевич А., 1897 – Литовский словарь с толкованием слов на русском и польском языках. Санкт Петербург, 1897. Вып. 1.

SUTRUMPINIMAI

ags. – anglosaksų

bltr. – baltarusių

germ. – germanų

gyv. – gyvenantis

go. – gotų

gr. – graikų

ide. – indoeuropiečių

k. – kaimas

kun. – kunigas

la. – latvių

lie. – lietuvių

m. – miestas

pat. – pateikė

pr. – prūsų

r. – rajonas

vad. – vadovas

v. a. – vokiečių aukštaičių

s. – senovės

sl. – slavų

saks. – saksų

seniūn. – seniūnija

rus. – rusų

t-metis – tūkstantmetis

užr. – užrašė

vnk. – vienkemis

ALKAS: DER LITAUISCHE KONTEXT DER DENKMÄLER

ZUSAMMENFASSUNG

Den sprachlichen Angaben ist es zu entnehmen, daß das litauische *al- oder *alk-/*elk- („die Kurve“) im Sinne der Biegung und des Aufstiegs auch ein bestimmter sakraler Terminus gewesen ist. Mit dem litauischen Wort *alka*, –s wurden die Kultplätze genannt. Damit ist auch die Verwendung von *alka* / *auka* im Sinne des „dem Gott gegebenen Gegenstandes“ verbunden.

Die Kultplätze, genannt Alkai und Wohnortsnamen mit dem Wurzel *alk*- werden in geschichtlichen Quellen des 13. bis 17. Jahrhunderts erwähnt. Im 16. und 17. Jahrhundert wird es angemerkt, daß die alte Bräuche pflegenden Menschen „zu Alkai beten und sie verehren“.

Die bekannten Sagen über die Kultplätze, genannt Alkai, stützen sich auf die Motive, daß es im „Altertum“ dort den Göttern geopfert worden sei oder daß im „Altertum“ dort eine Kirche gestanden hätte und eingestürzt sei.

In Litauen, Lettland und Ostpreußen sind 267 Kultplätze bekannt, die Alkai genannt werden. Das sind größtenteils Berge (112), Felder (68), auch Flüsse (34), Seen und Teiche (18), Sümpfe (14), Wälder (12) und Inseln (9).

Die Berge Alka (Alkos kalnai) sind am meisten in Kuren, Latgalen und Nord- und Mittelžemaiten verbreitet (Abb. 1). Das sind gewöhnlicherweise die höchsten Berge im ganzen Gebiet (Abb. 2, 3, 4). Sie sind von unterschiedlicher Gestalt und

Form. Die Fläche der größten davon beträgt 2 bis 3 ha, doch meistens ist sie kaum größer als 100x60 m oder 40x20 m.

1937 wurde etwas eingehender der Berg Elku in Elka-Pekši (Durbe) erforscht. Hier waren Reste der runden Wälle, welche für die lettischen Berge Elku (Elku kalni) charakteristisch sind, bemerkbar. Während der Forschungen wurden mehrere Fragmente der Keramik, Lehmputz, Teile von zwei Messern, eines Würfels gefunden. Der Grundbesitzer überreichte den Archäologen eine dort gefundene Kreuznadel mit versilbertem Kopf. Es wurden auch Pfeilerstätten eines hölzernen Gebäudes entdeckt (Šturms E. 1938. S. 126–128).

In Litauen wurde am ausführlichsten der Berg Alka in Raizgiai erforscht. Auf dem Platz des Berges wurden zwei Pfeilerstätten entdeckt, wo für die Pfeiler Gruben mit dem Durchmesser 0,9 m und 0,65 m und der Tiefe 0,9 m und 0,5 m ausgegraben worden waren. Die in die Gruben gesteckten Pfeiler wurden mit Steinen bedeckt (Abb. 7). Es wurden keine weiteren Funde entdeckt (Urbanavičius V. 1974. S. 104–106).

Die kurischen und žemaitischen archäologischen Denkmälerkomplexe, darunter auch die Berge Alka, lassen die Einsicht zu, daß solche Kultplätze schon seit 5.–6. Jahrhundert bestanden und im 9.–13. Jahrhundert am meisten verbreitet waren. Sie sind bei Burgbergen, Siedlungen und Gräberfeldern dieses Zeitabschnitts bekannt. Von der Region im Süden von

Kuren Lettlands aus, verbreiteten sich die Berge Elku dort, wo am Ende des 11. – Mitte des 13. Jahrhunderts Expansion der Kuren in livländische Gebiete stattfand. Es ist anzumerken, daß die Berge Alka im 13. Jahrhundert im Zentrum des Gebiets Duvzarē – Iplitis (im Bezirk Kretinga), im 13. –14. Jahrhundert im Zentrum des Gebiets Medininkai (Varniai) in Karūžiškē–Medvėgalis (im Bezirk Šilalė) bekannt sind. Seit der Einführung des Christentums bis jetzt werden in den Bergen Alka christliche Kapellen und Kreuze gebaut, hier versammeln sich die Menschen während der Feste und beten (Abb. 9).

Die Berge Alka, wo sich die Opferstätten (“alkos“) befanden, sind als die am meisten charakteristischen kurischen und zemaitischen Kultplätze anzusehen, die am Mitte des 1. und Anfang des 2. Jahrtausends existierten.

Die Inseln Alka in Seen und Flüssen sind nur in Ostlitauen und Latgalen (Abb. 10) bekannt. Alkai werden mittelgroße, 0,5 bis 1 ha Inseln genannt. In Imbradas und Skapiškis werden Alkas und Alkelis zwei Inseln – eine größere und eine kleinere genannt. Vorläufig darf man behaupten, daß solche Kultplätze bereits in der Mitte und der zweiten Hälfte des 1. Jahrtausends bestanden.

Die Wiesen Alka sind am meisten in Mittellitauen, Aukštaiten sowie in Žemaiten und in Kuren Lettlands verbreitet (Abb. 12). Die interessantesten Wiesen Alka sind an See- und Flußufern bekannt (Abb. 13, 14, 15, 16). Fläche der größten davon beträgt 20–25 ha, doch meistens sind sie kaum größer als 0,1–0,3 ha.

Man darf annehmen, daß es solche Kultplätze gäben (Vgl. “(...) hatten heilige (...) Felder (...), wo niemand wagte (...) den Boden zu bearbeiten“ (13. Jahrhundert – Petras Dusburgietis. 1985. S. 87)), doch heute ist es unmöglich konkret festzustellen, wo sich die Kultplätze befanden. Die Wiesen Alka sind in der Nähe der Gräberfelder und Burgbergen der Mitte des 1. Jahrtausends und des Anfangs des 2. Jahrtausends bekannt.

Die meisten Seen Alkas (sowie ihre einzelnen Teile, die Alkai genannt werden, Teiche und Brunnen) sind in Aukštaiten und Mittellitauen bekannt (Abb. 18). Es ist glaubwürdig, daß als heilig konkrete Wasserbehälter, wo man opferte, galten.

Die Sümpfe Alka waren sowohl in Litauen als auch in Lettland gleich verbreitet (Abb. 20). Manchmal befinden sie sich in der Nähe der Berge Alka oder in den Wäldern Alka. In einigen Stätten werden Alka große, von 5 bis 25–35 ha Sümpfe oder Torflager genannt.

Die meisten Flüsse Alka (Alkupiai) sind in Mittellitauen bekannt (Abb. 21). Die Alkupiai werden gewöhnlicherweise kurze Fließchen genannt, deren Länge selten größer als 5 bis 10 km ist. An ihren Ufern werden die Kultplätze entdeckt.

Die Wälder Alka sind in Litauen verbreitet. In Lettland und Ostpreußen sind sie dagegen kaum bekannt (Abb. 22). Die Alkai genannten Wälder kamen wahrscheinlich zahlreicher vor, doch mit der Zeit sind sie abgestorben oder seit dem 16. –17. Jahrhundert wurden Gojai genannt.

Außer den genannten Kultplätzen wurden Alkai auch Friedhöfe genannt (6). Die Bezeichnungen mit dem Wurzel *alk-* sind auch Wohnstätten – Einzelgehöften und Dörfern (35) eigen. In solchen Gegenden gab es Kultplätze, doch sie sind nicht immer bekannt.

Die Kartographierung der Alkai genannten Kultplätze veranschaulicht die Traditionen der Kultplätzen unterschiedlicher Regionen. Die für Westlitauen (Kuren und Žemaiten) charakteristischen Kultplätze befanden sich in den Bergen, die Kultplätze von Mittellitauen (Aukštaiten) lagen auf den Feldern an Flußufern, in Ostlitauen (Litauer) – auf den Feldern, an Fluß- und Seeufern, auch auf Seeinseln. Die meisten von diesen Kultplätzen gehören zu den Denkmälerkomplexen der Mitte des 1. und des Anfangs des 2. Jahrtausends.

ABBILDUNGENVERZEICHNIS

Abb. 1. Die Berge Alka. Lettland: 1. Annenieki (Bez. Dobeļe); 2. Ašīte (Bez. Liepāja); 3. Aulī (Bez. Rīga); 4. Buka (Bez. Valmiera); 5. Cīrava (Bez. Liepāja); 6. Dižlāņi (Bez. Liepāja); 7. Dunalka (Bez. Liepāja); 8. Durbe (Bez. Liepāja); 9. Ērgļi (Bez. Cēsis); 10. Eži (Bez. Cēsis); 11. Gausēņi (Bez. Liepāja); 12. Gavieze (Bez. Liepāja); 13. Jaunpiebalga (Bez. Cēsis); 14. Kampara (Bez. Talsi); 15. Kandava (Bez. Tukums); 16. Kastrāne (Bez. Cēsis); 17. Gravenieki (Bez. Liepāja); 18. Kupši (Bez. Liepāja); 19. Mežīte (Bez. Talsi); 20. Mālpils (Bez. Rīga); 21. Ogre; 22. Pāce (Bez. Ventspils); 23. Pliķi (Bez. Ventspils); 24. Priekule (Bez. Liepāja); 25. Ratnieki (Bez. Talsi); 26. Saka (Bez. Ventspils); 27. Sala (Bez. Rīga); 28. Sāti (Bez. Tukums); 29. Skubiņi (Bez. Ogre); 30. Skujene (Bez. Cēsis); 31. Slagūne (Bez. Tukums); 32. Strasde (Bez. Talsi); 33. Šilderi (Bez. Liepāja); 34. Tādaīki (Bez. Liepāja); 35. Turaida (Bez. Rīga); 36. Turlava (Līpaiķi) (Bez. Kuldīga); 37. Usmā (Bez. Ventspils); 38. Valmiera (Dīvelīņ); 39. Vērgale (Bez. Liepāja); 40. Vārtāja (Bez. Liepāja); 41. Zebrenē (Bez. Dobeļe); 42. Zemīte (Bez. Tukums); Litauen: 43. Alka (Bez. Alytus) (?); 44. Alkai (Bez. Plungė); 45. Alkas (Bez. Kretinga); 46. Alkiškiai (Bez. Akme-

nė) (?); 47. Alsėdžiai (Bez. Plungė); 48. Andriūnai (Bez. Varenai); 49. Antininkai (Bez. Šilalė); 50. Betygala (Bez. Raseiniai); 51. Budrioniai (Bez. Panevėžys); 52. Dapšiai (Bez. Mažeikiai); 53. Daugėliškės (Bez. Kelmė); 54. Didieji Mostaičiai (Bez. Plungė); 55. Dilbšiai (Bez. Plungė); 56. Eivydai (Bez. Plungė); 57. Erkšva (Bez. Skuodas); 58. Gaidėnai (Bez. Šilalė); 59. Gedrimai (Bez. Skuodas); 60. Getaučiai (Bez. Plungė); 61. Gilaičiai (Bez. Plungė); 62. Griguliai (Bez. Šilalė); 63. Gudaliai (Bez. Skuodas); 64. Gudeliai (Bez. Kelmė); 65. Joskaudai (Bez. Kretinga); 66. Juknaičiai (Bez. Šilutė); 67. Jusaičiai (Bez. Šiauliai); 68. Karūžiškė (Bez. Šilalė); 69. Kesiai (Bez. Akmenė); 70. Kliokai (Bez. Telšiai); 71. Kubakiai (Bez. Plungė) (?); 72. Leilėnai (Bez. Telšiai); 73. Lelionys (Bez. Alytus); 74. Lembas (Bez. Šilalė); 75. Mačiūkiai (Bez. Plungė); 76. Makščiai (Bez. Plungė); 77. Mažasis Palūkstis (Bez. Telšiai); 78. Mikyčiai (Bez. Plungė); 79. Muitaičiai (Bez. Telšiai); 80. Naujoji Iplitis (Bez. Kretinga); 81. Pabiržulis (Bez. Telšiai); 82. Pabradaumė (Bez. Mažeikiai); 83. Padegimė (Bez. Skuodas); 84. Paežeris (Bez. Šilalė); 85. Pajūralis (Bez. Šilalė) (?); 86. Pakalniškiai (Bez. Šilalė); 87. Pakerai (Bez. Plungė); 88. Pernarava

- (Bez. Kėdainiai); 89. Plūščiai (Bez. Kelmė); 90. Puokė (Bez. Skuodas); 91. Račiai (Bez. Mažeikiai); 92. Raizgiai (Bez. Šiauliai); 93. Rubežaičiai (Bez. Telšiai); 94. Rūdaičiai (Bez. Kretinga); 95. Ruišėnai (Bez. Telšiai); 96. Rukšiai (Bez. Šilalė); 97. Sakalai I (Bez. Telšiai); 98. Saušilis (Bez. Telšiai); 99. Siaurkampiai (Bez. Tauragė); 100. Šarnelė (Bez. Plungė); 101. Uogučiai (Bez. Plungė); 102. Užupiai (Bez. Plungė r.); 103. Užvėnai (Bez. Klaipėda); 104. Vabalai (Bez. Skuodas); 105. Vadaigiai (Bez. Mažeikiai); 106. Vydeikiai (Bez. Plungė); 107. Vieštovėnai (Bez. Plungė); 108. Vilkai (Bez. Plungė); 109. Vilkų Kampas (Bez. Šilutė); 110. Visvainiai (Bez. Plungė); 111. Žemaičių Kalvarija (Bez. Plungė); Rytprūsiai: 112. Alk (Morožovka, Bez. Zelenograd).
- A b b. 2. Der Berg Alka Antininkai (Bez. Šilalė). Photo V. Vaitkevičius, 1995.
- A b b. 3. Der Berg Alka Pakalniškiai (Bez. Šilalė). Photo V. Vaitkevičius, 1994.
- A b b. 4. Der Berg Alka Gilaičiai (Bez. Plungė). Photo A. Kubilas, 1963.
- A b b. 5. Der Berg Alka Puokė (Bez. Skuodas). Photo V. Daugudis, 1966.
- A b b. 6. Der Berg Alka Jusaičiai (Bez. Šiauliai). Photo V. Vaitkevičius, 1994.
- A b b. 7. Der Berg Alka Raizgiai (Bez. Šiauliai). Eine von den zwei Pfeilerstätten während der Untersuchungen. Photo V. Urbanavičius, 1972.
- A b b. 8. Der Berg Alka Naujoji Įpiltis (Bez. Kretinga). Die Kapelle auf dem Berg. Photo V. Vaitkevičius, 1996.
- A b b. 9. Der Berg Alka Račiai (Bez. Mažeikiai). Neben der Kapelle mit der Skulptur von Maria betet ein in der Nähe wohnender Bauer. Photo V. Vaitkevičius, 1993.
- A b b. 10. Die Inseln Alka. Lettland: 1. Valmiera; Litauen: 2. Imbradas (Bez. Zarasai); 3. Kupriai (Bez. Ignalina); 4. Kurėnai (Bez. Ukmergė); 5. Pakalniiai (Bez. Utena); 6. Petkėniškiai (Bez. Trakai); 7. Raktėliai (Bez. Švenčionys); 8. Skapiškis (Bez. Kupiškis); 9. Sudeikiai (Bez. Utena).
- A b b. 11. Die Halbinsel Alka Kupriai auf dem See Ūsiai (Bez. Ignalina). Photo V. Vaitkevičius, 1992.
- A b b. 12. Die Wiesen Alka. Lettland: 1. Apriķi (Bez. Ventspils); 2. Ārlava (Bez. Talsi); 3. Buļeņi (Bez. Bauske); 4. Griķi (Bez. Kuldīga); 5. Jaunsāti (Bez. Tukums); 6. Ivande (Bez. Kuldīga); 7. Kandava (Bez. Tukums); 8. Kuldīga; 9. Lamiņi (Bez. Tukums); 10. Lipaiķi (Bez. Kuldīga); 11. Pastende (Bez. Tukums); 12. Priekule (Bez. Liepoja); 13. Raiba (Bez. Liepoja); 14. Renda (Bez. Talsi); 15. Sili (Bez. Talsi); 16. Užava (Bez. Ventspils); 17. Zentene (Bez. Talsi); Litauen: 18. Alanta (Bez. Molėtai); 19. Aleksandrija (Bez. Trakai); 20. Alksnėnai (Bez. Kėdainiai); 21. Ančėnai (Bez. Molėtai); 22. Anykščiai; 23. Antanašė (Bez. Rokiškis); 24. Antatiličiai (Bez. Ukmergė); 25. Biržų Laukas (Bez. Šilalė); 26. Dalgai (Bez. Plungė); 27. Deltuvėlė (Bez. Ukmergė); 28. Dirmeikiai (Bez. Telšiai); 29. Dokiai (Bez. Kaunas); 30. Domeikiai (Bez. Kelmė); 31. Eikščiai (Bez. Kaunas); 32. Gailiūnai (Bez. Ukmergė); 33. Gilvyčiai (Bez. Šiauliai); 34. Gimbūčiai (Bez. Šilalė); 35. Grigaliai (Bez. Panevėžys); 36. Grinkiškis (Bez. Radviliškis); 37. Jaugiliai (Bez. Kėdainiai); 38. Kairišiai (Bez. Akmenė); 39. Karališkis (Bez. Molėtai); 40. Kulautuva (Bez. Kaunas); 41. Lembas (Bez. Šilalė); 42. Liubiškės (Bez. Kelmė); 43. Margiai (Bez. Kėdainiai); 44. Mielioniai (Bez. Ukmergė); 45. Naujoniai (Bez. Anykščiai); 46. Nevardėnai (Bez. Telšiai); 47. Obeliai (Bez. Ukmergė r.); 48. Pabiržulis (Bez. Telšiai); 49. Palėkinis (Bez. Kelmė); 50. Perloja (Bez. Varėna); 51. Piliakėmis (Bez. Molėtai); 52. Poškėčiai (Bez. Pakruojis); 53. Ramygalos seniūn. (Bez. Panevėžys); 54. Stuomenišiai (Bez. Panevėžys); 55. Svičiai (Bez. Kėdainiai); 56. Šalnos (Bez. Ukmergė); 57. Šienlaukis (Bez. Raseiniai); 58. Šukioniai (Bez. Pakruojis); 59. Švėkšna (Bez. Šilutė); 60. Telėtninkai (Bez. Alytus); 61. Bez. Telšiai; 62. Ubiškė (Bez. Telšiai); 63. Varkalės (Bez. Ukmergė); 64. Varnių seniūn. (Bez. Telšiai); 65. Velžys (Bez. Panevėžys); 66. Virškupėnai (Bez. Biržai); 67. Zizda (Bez. Anykščiai); 68. Zujai (Bez. Ukmergė).
- A b b. 13. Die Wiese Alka Biržų Laukas bei Akmena (Bez. Šilalė). Photo V. Vaitkevičius, 1994.
- A b b. 14. Die Wiese Alka Grinkiškis bei Šušvė (Bez. Radviliškis). Photo V. Vaitkevičius, 1995.
- A b b. 15. Die Bucht Kreivakojis des Sees Vilkokšnis bei Žalioji–Alkaičiai und der Kultplatz an seinem Ufer (Bez. Trakai). Photo V. Vaitkevičius, 1994.
- A b b. 16. Die Wiese Alka Velžys am Zusammenfluß des Nevėžis und der Juoda. Photo V. Daugudis, 1969.
- A b b. 17. Die Wiesen Alkai Antanašė. Photo V. Vaitkevičius, 1994.
- A b b. 18. Die Seen und Teiche Alka. Lettland: 1. Vėrgale (Bez. Liepāja); 2. Zlēkas (Bez. Ventspils); Litauen: 3. Alkas (Bez. Plungė); 4. Baruvka (Bez. Ukmergė); 5. Čereliai (Bez. Kėdainiai); 6. Dubingių seniūn. (Bez. Molėtai); 7. Giedraičių seniūn. (Bez. Molėtai); 8. Ginakėmis (Bez. Varėna); 9. Jurdonys (Bez. Ukmergė); 10. Kušliai (Bez. Anykščiai); 11. Molainiai (Bez. Panevėžys); 12. Okainiai (Bez. Kėdainiai); 13. Palendriai (Bez. Raseiniai); 14. Pašiliai (Bez. Jurbarkas); 15. Petrašiūnai (Bez. Ukmergė); 16. Šilainiai (Bez. Kėdainiai); 17. Taitiškis (Bez. Molėtai); 18. Trakučiai (Bez. Kėdainiai).
- A b b. 19. Der Brunnen Alkus Pašiliai (Bez. Jurbarkas). Photo V. Vaitkevičius, 1996.
- A b b. 20. Die Sümpfe Alka. Lettland: 1. Annenieķi (Bez. Dobeļe); 2. Krote (Bez. Kuldīga); 3. Sidgunda (Bez. Riga); 4. Slagūne (Bez. Tukums); 5. Zebrene (Bez. Duobelē); Litauen: 6. Alkas (Bez. Kretinga); 7. Antanava (Bez. Kėdainiai); 8. Didieji Mostaičiai (Bez. Plungė); 9. Kalbutiškės (Bez. Rokiškis); 10. Laugiriškės (Bez. Kelmė); 11. Mikytai (Bez. Plungė); 12. Rūdaičiai (Bez. Kretinga); 13. Skominai (Bez. Ukmergė); 14. Taubučiai (Bez. Jurbarkas).
- A b b. 21. Die Flüsse Alka. Lettland: 1. Bārta (Bez. Liepāja); Litauen: 2. Alkapis (Bez. Šilalė); 3. Angiriai (Bez. Kėdainiai); 4. Apytalaukis (Bez. Kėdainiai); 5. Blandžiai (Bez. Kėdainiai); 6. Elniakampis (Bez. Vilnius); 7. Gargždėlė (Bez. Kretinga); 8. Gustonys (Bez. Panevėžys); 9. Juškaičiai (Bez. Šilalė–Tauragė); 10. Kengiai (Bez. Raseiniai); 11. Kungiai (Bez. Plungė); 12. Mičiūnai (Bez. Kaišiadorys); 13. Miežiškiai (Bez. Panevėžys); 14. Naujoji Įpiltis (Bez. Kretinga); 15. Padaigiai (Bez. Jonava); 16. Paežeris (Bez. Šilalė); 17. Pagirgždūtis (Bez. Kelmė); 18. Pakalniškiai (Bez. Radviliškis); 19. Palėkinis (Bez. Kelmė); 20. Piepaliai (Bez. Kaunas); 21. Radžiūnai (Bez. Ukmergė); 22. Raseinių seniūn.; 23. Skirpsčiai (Bez. Plungė); 24. Suginčiai (Bez. Akmenė); 25. Šėta (Bez. Kėdainiai); 26. Šienlaukis (Bez. Raseiniai); 27. Švėkšnos seniūn. (Bez. Šilutė); 28. Užpelkiai (Bez. Akmenė); 29. Vaidatoniai (Bez. Kėdainiai); 30. Vandžiogalos seniūn.; 31. Veiviržėnų seniūn. (Bez. Klaipėda); Ostpreußen: 32. Alkni-

kiai (Pribrežņoje, Bez. Zelenograd); 33. Darkiemio apskr. (Bez. Ozersk); 34. Laukiškiai (Saranskoje, Bez. Polesk).

Bild. 22. Die Wälder Alka. Lettland: 1. Apriķi (Bez. Ventspils); Litauen: 2. Kalbutiškės (Bez. Rokiškis); 3. Labardžiai (Bez. Plungė); 4. Lelionys (Bez. Alytus); 5. Mantviliai (Bez.

Jurbarkas); 6. Nemakščių seniūn. (Bez. Raseiniai); 7. Okainiai (Bez. Kėdainiai); 8. Palėkinis (Bez. Kelmė); 9. Šešuolių seniūn. (Bez. Ukmergė); 10. Tendžiogala (Bez. Radviliškis); 11. Varnių seniūn. (Bez. Telšiai); 12. Žalioji (Bez. Trakai); Ostpreußen: 13. Trempai (Novostrojevo, Bez. Ozersk).

Vertė Audronė Jonikienė

АЛКАС: ЛИТОВСКИЙ КОНТЕКСТ ПАМЯТНИКОВ

РЕЗЮМЕ

Языковые данные указывают, что индоевропейский **al-* или **alk-/elk-* „кривой“ в смысле поворота и возвышенности, был и своего рода сакральный термин. Литовским словом *alka*, -s (алка, -с) назывались священные места дохристианской веры, жертвенники. С этим связано и употребление этого слова в смысле „жертва“.

Священные места, называемые алками, и поселения с корням *alk-/elk-* (алк - /элк -) в названиях, упоминаются в исторических источниках XIII–XVII веков. В XVI–XVII вв. ещё говорится, что старообрядчики „поклоняются алкам“.

Предание про священные места, называемые алками, чаще всего рассказывают, что там „в старину“ приносились жертвы богам или, там „в старину“ стоял и пропал сквозь землю костёл.

В Литве, Латвии и Калининградской области насчитываются 267 священных мест, называемых алками. Наибольшую часть из них составляют горы (112), поля (68), а также реки (34), озёра (18), болота (14), леса (12), острова (9).

Горы Алка (Alkos kalnai) распространены в Курше, Латгалии, Северной и Средней Жямайтии (1 рис.). Чаще всего это самые высокие горы в окрестностях. Горы Алка бывают разных форм, до 2–3 гектаров площади, хотя в среднем их размеры редко превышают 100 x 60 м или 40 x 20 м.

В 1937 г. шире была исследована гора Элку (Elku kalns) у усадьбы Элка-Пэкиши (Дурбе) в Латвии, Курше. Здесь ещё были видны остатки круглых валов, которые характерны для гор Элки Латвии. В ходе исследований найдено много фрагментов керамики, глиняной маски, фрагменты двух ножей, пряслицы. Хозяин поля передал археологам и здесь найденную крестообразную булавку с серебряной головкой. Были найдены и столбовые ямы одной постройки.

В Литве в 1972 г. Шире исследована гора Алка у дер. Райзгяй (Шяуляйский р-н). В площадке горы найдены две 0,9 м и 0,65 м диаметром, 0,9 и 1,05 м глубиной столбовые ямы (7 рис.). Других находок не было.

Комплексы археологических памятников куршов и жемайтов, где фиксированы и горы Алка, позволяют

думать, что такие священные места существовали с V–VI вв. и наиболее распространились в IX–XIII вв. О них знаем у городищ, селищ, могильников того времени. С южной части Курша Латвии горы Элку распространились там, где в конце XI – середине XIII вв. происходила экспанция куршов в земли ливов. Надо отметить, что горы Алка мы знаем в центрах: земли Дувзарэ (Duvzarė) XIII в. – в дер. Ипилтис (Irpiltis), земли Мядинкай (Варняй) (Medininkai (Varniai)), XIII–XIV вв. – в дер. Каружишке (Шилальский р-н). С самого начала введения христианства (1387, 1412 г.) и до сих пор на горах Алка строятся часовки и кресты, здесь люди собираются во время праздников, молятся (9 рис.).

Горы Алка, где были жертвенники (они и назывались алки (*alkos*)) надо считать вообще самыми характерными священными местами куршов и жемайтов, которые существовали в середине I – начале II тысячелетия.

Острова Алки (Alko salos) в озёрах, реках знаем только в Аукштайтии и Латгалии (10 рис.). Алками называются острова средней величины (0,5–1 гектара). В озёрах у дер. Имбрадас (Зарасайский р-н) и Скашишкис (Купишкский р-н) Алками и Малыми Алками называются по два острова. По предварительным данным такие священные места существовали в середине – второй половине I тысячелетия.

Поля, называемые Алками (Alkos pievos) наиболее распространены в Центральной Литве, Аукштайтии, о них также знаем в Западной Литве, Курше Латвии (12 рис.). Самые интересные поля Алки – на берегах озёр и рек (13, 14, 15, 16 рис.). Чаще всего Алками называются небольшие поля, 0,1–0,3 гектаров площади, а иногда их пределы достигают 20–25 гектар.

Надо предполагать, что в таких местностях священные места были (ср. „у них были священные поля, где никто не смел пахать землю“ в XIII в. П. Дусбурга. 1985. Р. 87), но сегодня там уже невозможно установить конкретное святое, культовое место. Поля, называемые Алками, часто находятся у городищ, могильников середины I – начала II тысячелетия.

Большинство озёр Алки (Alkos ežerai) (а также отдельных их частей, которые называются Алки, прудов

и ключей) находятся в Центральной Литве, Аукштайтии (18 рис.). Можно предположить, что священными были эти конкретные водоёмы, там приносились жертвы.

Болота Алки (*Alkos pelkės*) одинаково распространены по всей Литве и Латвии (20 рис.). Иногда о них знаем у гор Алки или в лесах, называемых алками. В некоторых местностях алками называются большие болота или торфяники от 5 до 25–35 гектаров площади.

Наибольшее число рек Алки (*Alkuriai*) находятся в Центральной Литве (21 рис.). Часто всего это короткие ручейки, длина которых редко превышает 5–10 километров. У их берегов чаще всего находятся священные места.

О лесах, называемых Алками (*Alko miškai*), знаем по всей Литве, их почти что нет в Латвии, Калинин-

градской обл. (22 рис.). Наверняка, таких лесов было и больше, но они исчезли, или с XVI–XVII вв. их начали называть Гаями (*Gojai*).

Кроме всех упомянутых мест, которые называются алками, так иногда называются и кладбища (6). Названия с корням *alk-/elk-* имеют и жилые местности: усадьбы, деревни (35). Там были священные места, но они не всегда фиксированы.

Картографирование священных мест, называемых алками, показывает традиции священных мест разных регионов. Характерные священные места Жямайтии (куршов, ज्याмайтов) были в холмах, Центральной Литвы (аукштайтов) — в полях у рек, Аукштайтии (литовцев) — в полях у рек, озёр, а также в островах озёр. Большинство всех этих священных мест принадлежит комплексам памятников середины I — начала II тыс

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Горы Алка. Латвия: 1. Анениеки (Добельский р-н); 2. Асите (Лепайский р-н); 3. Аули (Рижский р-н); 4. Бука (Валмиерский р-н); 5. Цирава (Лепайский р-н); 6. Дижлани (Лепайский р-н); 7. Дуналка (Лепайский р-н); 8. Дурбе (Лепайский р-н); 9. Эргли (Цесисский р-н); 10. Ежи (Цесисский р-н); 11. Гаусени (Лепайский р-н); 12. Гавиезе (Лепайский р-н); 13. Яунишбалга (Цесисский р-н); 14. Кампара (Талсинский р-н); 15. Кандава (Тукумский р-н); 16. Кастрани (Цесисский р-н); 17. Гравениеки (Лепайский р-н); 18. Купши (Лепайский р-н); 19. Межите (Талсинский р-н); 20. Малпилс (Рижский р-н); 21. Огре; 22. Паце (Вентспилский р-н); 23. Плики (Вентспилский р-н); 24. Прекуле (Лепайский р-н); 25. Ратниеки (Талсинский р-н); 26. Сака (Вентспилский р-н); 27. Сала (Рижский р-н); 28. Сати (Тукумский р-н); 29. Скубини (Огрский р-н); 30. Скуене (Цесисский р-н); 31. Слагуе (Тукумский р-н); 32. Стразде (Талсинский р-н); 33. Шилдери (Лепайский р-н); 34. Тадайки (Лепайский р-н); 35. Турайда (Рижский р-н); 36. Турлава (Липайки) (Кулдигский р-н); 37. Усма (Вентспилский р-н); 38. Валмера (Дивелин); 39. Вергале (Лепайский р-н); 40. Варгая (Лепайский р-н); 41. Зебрене (Добельский р-н); 42. Земите (Тукумский р-н); Литва: 43. Алка (Алитусский р-н) (?); 44. Алкай (Плунгеский р-н); 45. Алкас (Крятингский р-н); 46. Алкишкяй (Акмянский р-н); 47. Алседжяй (Плунгеский р-н); 48. Андрюнай (Варенский р-н); 49. Антининкай (Шилальский р-н); 50. Бятигала (Раслинский р-н); 51. Вудрёнай (Панявежский р-н); 52. Дашпай (Мажейкский р-н); 53. Даугелишкес (Кяльмеский р-н); 54. Дидейи Мостайчяй (Плунгеский р-н); 55. Дилбшай (Плунгеский р-н); 56. Эйвидай (Плунгеский р-н); 57. Эркшва (Скуодасский р-н); 58. Гайденай (Шилальский р-н); 59. Гэдримай (Скуодасский р-н); 60. Гэтаучяй (Плунгеский р-н); 61. Гилайчяй (Плунгеский р-н); 62. Григуляй (Шилальский р-н); 63. Гудалай (Скуодасский р-н); 64. Гудялай (Кяльмеский р-н); 65. Йоскаудай (Крятингский р-н); 66. Юкнайчяй (Шилутский р-н); 67. Юсайчяй (Шяуляйский р-н); 68.

Каружишке (Шилальский р-н); 69. Кясяй (Акмянский р-н); 70. Клёкай (Тяльшяйский р-н); 71. Кубакяй (Плунгеский р-н) (?); 72. Ляйленай (Тяльшяйский р-н); 73. Лялёнис (Алитусский р-н); 74. Лямбас (Шилальский р-н); 75. Мачюкяй (Плунгеский р-н); 76. Макшяй (Плунгеский р-н); 77. Мажасис-Палукстис (Тяльшяйский р-н); 78. Микитай (Плунгеский р-н); 79. Муйтайчяй (Тяльшяйский р-н); 80. Науеой Ипилтис (Крятингский р-н); 81. Пабиржулис (Тяльшяйский р-н); 82. Пабрадауме (Мажейкский р-н); 83. Падегеме (Скуодасский р-н); 84. Панэжярис (Шилальский р-н); 85. Паюралис (Шилальский р-н) (?); 86. Пакальнишкяй (Шилальский р-н); 87. Пакиярай (Плунгеский р-н); 88. Пэрнарава (Кедайинский р-н); 89. Пушпай (Кяльмеский р-н); 90. Пуоке (Скуодасский р-н); 91. Рачяй (Мажейкский р-н); 92. Райзгяй (Шяуляйский р-н); 93. Рубяжайчяй (Тяльшяйский р-н); 94. Рудайчяй (Крятингский р-н); 95. Руйшенай (Тяльшяйский р-н); 96. Рукшяй (Шилальский р-н); 97. Сакалай (Тяльшяйский р-н); 98. Саушилис (Тяльшяйский р-н); 99. Сяуркампай (Таурагский р-н); 100. Шарняле (Плунгеский р-н); 101. Уогучяй (Плунгеский р-н); 102. Ужупяй (Плунгеский р-н); 103. Ужвенай (Клайпедский р-н); 104. Вабалай (Скуодасский р-н); 105. Вадагяй (Мажейкский р-н); 106. Видейкяй (Плунгеский р-н); 107. Вештовенай (Плунгеский р-н); 108. Вилкай (Плунгеский р-н); 109. Вилку-Кампас (Шилутский р-н); 110. Висвайняй (Плунгеский р-н); 111. Жямайчю-Калвария (Плунгеский р-н); Калининградская обл.: 112. Алк (Морозовка, Зеленоградский р-н)

Рис. 2. Гора Алка у дер. Антининкай (Шилальский р-н).

Рис. 3. Гора Алка у дер. Пакальнишкяй (Шилальский р-н)

Рис. 4. Гора Алка у дер. Гилайчяй (Плунгеский р-н)

Рис. 5. Гора Алка у дер. Пуоке (Скуодасский р-н)

Рис. 6. Гора Алка у дер. Юсайчяй (Шяуляйский р-н)

Рис. 7. Гора Алка у дер. Райзгяй (Шяуляйский р-н).

Одна из столбовых ям во время раскопок

Рис. 8. Гора Алка у дер. Науеи Ипилтис (Кретингский р-н). Часовня на верху горы

Рис. 9. Гора Алка у дер. Рачай (Мажейкский р-н). У часовни со статуей Марии молится неподалеку живущий крестъенин

Рис. 10. Острова Алкай. Латвия: 1. Валмера (Валмиерский р-н); Литва: 2. Имбрадас (Зарасайский р-н); 3. Купрый (Игналинский р-н); 4. Куренай (Укмергский р-н); 5. Пакальняй (Утянский р-н); 6. Пяткянишкяй (Тракайский р-н); 7. Ракштяляй (Швянчёнский р-н); 8. Скапишкис (Купишский р-н); 9. Судяйкяй (Утянский р-н).

Рис. 11. Полуостров Алкарагис озера Усяй у дер. Купрый (Игналинский р-н)

Рис. 12. Нивы Алкос. Латвия: 1. Априки (Вентспилский р-н); 2. Арлава (Талсинский р-н); 3. Булени (Баускский р-н); 4. Грики (Кулдигский р-н); 5. Яунсати (Тукумский р-н); 6. Иванде (Кулдигский р-н); 7. Кандава (Тукумский р-н); 8. Кулдига; 9. Ламини (Тукумский р-н); 10. Липайки (Кулдигский р-н); 11. Пастенде (Тукумский р-н); 12. Прекуле (Лепайский р-н); 13. Райба (Лепайский р-н); 14. Ренда (Талсинский р-н); 15. Сили (Талсинский р-н); 16. Ужава (Вентспилский р-н); 17. Зентене (Талсинский р-н); Литва: 18. Аланта (Молетский р-н); 19. Александрия (Тракайский р-н); 20. Алксенай (Кедайнский р-н); 21. Анченай (Молетский р-н); 22. Аникшяй; 23. Антанаше (Рокишкский р-н); 24. Антатильчяй (Укмяргский р-н); 25. Биржу-Лаукас (Шилальский р-н); 26. Далгай (Плунгский р-н); 27. Делтувеле (Укмяргский р-н); 28. Дирмяйкяй (Тяльшяйский р-н); 29. Докий (Каунасский р-н); 30. Домейкяй (Кяльмеский р-н); 31. Эйкшяй (Каунасский р-н); 32. Гайлмонай (Укмяргский р-н); 33. Гильвичяй (Шяуляйский р-н); 34. Гимбучяй (Шилальский р-н); 35. Григалай (Панявежский р-н); 36. Гринкишкис (Радвилишкский р-н); 37. Яугиляй (Кедайнский р-н); 38. Кайришкяй (Акмянский р-н); 39. Каралишкис (Молетский р-н); 40. Кулаутува (Каунасский р-н); 41. Лембас (Шилальский р-н); 42. Любишишкес (Кяльмеский р-н); 43. Маргяй (Кедайнский р-н); 44. Миялёняй (Укмяргский р-н); 45. Науёняй (Аникшяйский р-н); 46. Няварденай (Тяльшяйский р-н); 47. Обяляй (Укмяргский р-н); 48. Пабиржулис (Тяльшяйский р-н); 49. Палякинис (Кяльмеский р-н); 50. Пярлоя (Варенский р-н); 51. Пилякемис (Молетский р-н); 52. Пошкечяй (Пакруойский р-н); 53. округ Рамигалы (Панявежский р-н); 54. Стуомянишкяй (Панявежский р-н); 55. Свиляй (Кедайнский р-н); 56. Шалнос (Укмяргский р-н); 57. Шенлаукис (Расяйнский р-н); 58. Шукёняй (Пакруойский р-н); 59. Швекшна (Шилутский р-н); 60. Тялятнинкай (Алитусский р-н); 61. Тяльшяйский р-н; 62. Убишке (Тяльшяйский р-н); 63. Варкалес (Укмяргский р-н); 64. округ Варнай (Тяльшяйский р-н); 65. Вяльжис (Панявежский р-н); 66. Виршкупенай (Биржайский р-н); 67. Зизда (Аникшяйский р-н); 68. Зуяй (Укмяргский р-н).

Рис. 13. Нива Алка у дер. Биржу-Лаукас (Шилальский р-н)

Рис. 14. Нива Алка у дер. Гринкишкис (Радвилишкский р-н)

Рис. 15. Залив Кряйвакойис озера Вилкошнис у дер. Жалёйи – Алкайчяй и культовое место (Тракайский р-н)

Рис. 16. Нива Алка у дер. Вяльжис (Панявежский р-н).

Рис. 17. Нива Алкай у дер. Антанаше (Рокишкский р-н)

Рис. 18. Озера, пруды Алкай. Латвия: 1. Вяргале (Лепайский р-н); 2. Злекас (Вентспилский р-н); Литва: 3. Алкас (Плунгский р-н); 4. Барувка (Укмяргский р-н); 5. Чяряляй (Кедайнский р-н); 6. округ Дубингяй (Молетский р-н); 7. округ Гедрайчяй (Молетский р-н); 8. Гинакемис (Варенский р-н); 9. Юрдонис (Укмяргский р-н); 10. Кушляй (Укмяргский р-н); 11. Молайняй (Панявежский р-н); 12. Окайняй (Кедайнский р-н); 13. Палеңдрай (Расяйнский р-н); 14. Пашиляй (Юрбаркский р-н); 15. Пятрашонай (Укмяргский р-н); 16. Шилайняй (Кедайнский р-н); 17. Тайтишкис (Молетский р-н); 18. Тракучяй (Кедайнский р-н).

Рис. 19. Ключь Алкус у дер. Пашиляй (Юрбаркский р-н)

Рис. 20. Болота Алкай. Латвия: 1. Аннениеки (Добельский р-н); 2. Кроте (Кулдигский р-н); 3. Сидгунда (Рижский р-н); 4. Слагуне (Тукумский р-н); 5. Зебрене (Добельский р-н); Литва: 6. Алкас (Крятингский р-н); 7. Антанавя (Кедайнский р-н); 8. Дидеи Мостайчяй (Плунгский р-н); 9. Калбутишкес (Рокишкский р-н); 10. Лаугиришкес (Кяльмеский р-н); 11. Микитай (Плунгский р-н); 12. Рудайчяй (Крятингский р-н); 13. Скоминай (Укмяргский р-н); 14. Таубучяй (Юрбаркский р-н).

Рис. 21. Реки Алкай. Латвия: 1. Барга (Лепайский р-н); Литва: 2. Алкупис (Шилальский р-н); 3. Ангирай (Кедайнский р-н); 4. Апигалаукис (Кедайнский р-н); 5. Бланджяй (Кедайнский р-н); 6. Эльнякампис (Вильнюсский р-н); 7. Гаргжяле (Крятингский р-н); 8. Густонис (Панявежский р-н); 9. Юшкайчяй (Шилальский – Таурагский р-н); 10. Кянгий (Расяйнский р-н); 11. Кунгяй (Плунгский р-н); 12. Мичюнай (Кайшядорский р-н); 13. Межишкяй (Панявежский р-н); 14. Науойи Ипилтис (Крятингский р-н); 15. Падайгай (Йонавский р-н); 16. Паяжярис (Шилальский р-н); 17. Пагиргждаутис (Кяльмеский р-н); 18. Пакальнишкяй (Радвилишкский р-н); 19. Палякинис (Кяльмеский р-н); 20. Пепалай (Каунасский р-н); 21. Раджонай (Укмяргский р-н); 22. округ Расяйнай; 23. Скирпсчяй (Плунгский р-н); 24. Сугинчяй (Акмянский р-н); 25. Шета (Кедайнский р-н); 26. Шенлаукис (Расяйнский р-н); 27. округ Швекшны (Шилутский р-н); 28. Ужпелькяй (Акмянский р-н); 29. Вайдатоняй (Кедайнский р-н); 30. округ Ванджэгалы (Каунасский р-н); 31. округ Вяйвирженай (Клайпедский р-н); Калининградская обл.: 32. Алникяй (Приврежное, Зеленоградский р-н); 33. округ Даркемиса (Озерский р-н); Лаукишкяй (Саранское, Полеский р-н).

Р и с . 22. Леса Алкай. Латвия: 1. Априки (Вентспилский р-н); Литва: 2. Калбутишкес (Рокишкский р-н); 3. Лабарджай (Плунгеский р-н); 4. Лялёнис (Алитусский р-н); 5. Мантвилый (Юрбаркский р-н); 6. округ Нямакшай (Расяйнский р-н); 7. Окайняй (Кедайнский р-н); 8. Палякинис (Кяльмеский р-н); 9. округ Шяшуоляй (Укмяргский р-н); 10. Теңджёгала (Радвилишкский р-н); 11. округ Варняй (Тяльшайский р-н); 12. Жалёйи (Тракайский р-н); Калининградская обл.: 13. Трямпай (Новостроево, Озерский р-н).

Vertė V. Vaitkevičius

Vykintas Vaitkevičius
Lietuvos istorijos institutas
Archeologijos skyrius
Kražių 5
2001 Vilnius
Tel. 625630